C. SCORPAN

CONTRIBUŢII ARHEOLOGICE LA PROBLEMELE ETNICE ALE DOBROGEI ANTICE

I. CARPI ÎN SCYTHIA MINOR
II. O NOUĂ PROBLEMĂ PENTRU SEC. VI-VII
III. VASE PICTATE DIN SEC. IX-X ÎN DOBROGEA

În stadiul actual al cercetărilor arheologice, ne este bine cunoscut faptul că populaţia autohtonă de pe teritoriul Dobrogei în mileniul I î.e.n. era getică, afirmîndu-şi cu putere prezenţa începînd din Hallstatt pînă în La Tène. La loc de frunte se înscriu în acest sens descoperirile de la Murighiol, Satu Nou, Babadag, Bugeac. Descoperiri recente semnalează prezenţa geţilor la Callatis, după cum s-a descoperit la Tomis, în morminte din epoca elenistică vase getice lucrate cu mîna[1].

Pentru epoca romană, şi mai ales pentru epoca migraţiilor, cunoaşterea populaţiei locale cere încă multe eforturi, susţinute şi sistematice.

Colectivul ştiinţific al Muzeului de arheologie din Constanţa acordă, cum este şi firesc, o mare atenţie problemei populaţiilor din Dobrogea antică. Pe această linie, orice descoperire, oricît de modestă, se bucură de mare atenţie, avînd ca scop valorificarea multilaterală a materialului. Ca un prim pas, articolul de faţă prezintă cîteva descoperiri arheologice, unice deocamdată în Dobrogea, fiecare din ele ridicînd chestiunile aspectelor culturii materiale şi ale etnicului în trei momente diferite din istoria frămîntată a acestei regiuni.

Noutatea materialului arheologic şi semnificaţiile sale multiple pentru sec. III, VI—VII şi IX—X, au creat necesitatea valorificării şi punerea lui în circulaţia ştiinţifică.

Articolul de faţă nu are desigur pretenţia elucidării unor probleme complexe, ca cea a populaţiei carpice şi dacice în sec. III e.n., a culturii materiale a sec. VI—VII e.n., sau a producţiei locale de ceramică din epoca feudală timpurie. Rolul său este să atragă atenţia cercetătorilor asupra cîtorva probleme şi momente esenţiale, unele necunoscute pînă acum, să ajute la cunoaşterea mai bună a epocilor respective. Cercetările de teren sistematice, împreună cu sondajele şi săpăturile arheologice pe care şi le-a propus în planul tematic colectivul Muzeului de arheologie

[1] M. Bucovală, *Necropole elenistice la Tomis*, Constanţa, 1967, p. 31, mormîntul CCCXLV.

din Constanța, laolaltă cu valorificarea inventarului arheologic aflat mai de mult în depozite, ne fac să fim încrezători și să întrezărim perspectivele unei adînci cercetări și înțelegeri a fenomenului etnic dobrogean, începînd cu veacul I e.n. pînă în veacul al X-lea e.n.

CARPI IN SCYTHIA MINOR

Săpăturile din Moldova, de la Poienești, din 1949, au făcut cunoscută o nouă cultură materială a populației autohtone, numită de atunci Poienești, atribuită în unanimitate de cercetători triburilor carpilor, care în sec. III e.n. ajung la o înaintată civilizație și la mare putere politică.

Cultura materială a carpilor este cunoscută mai ales prin cimitire (Poienești, Vîrtișcoi, Pădureni, Gabăra, Dochia) dar și prin așezări sau descoperiri izolate (Slobozia Lutărie-Piatra Neamț) [2].

Seminția carpică s-a dovedit a fi o populație stabilă dacică care locuia în podișul central moldovenesc pînă la munții Carpați. Pe la sfîrșitul sec. III e.n., carpii vor coborî spre sud, pînă în Muntenia de sud-est. O cultură strîns înrudită a fost descoperită pentru aceeași epocă în Muntenia (la Chilia, București-Militari ș.a.) [3] și atribuită dacilor liberi din acele regiuni, numiți de multe ori chiar carpi sau daco-carpi.

Este bine cunoscut astăzi că cultura carpică era în esență o cultură geto-dacică, ajunsă pe o treaptă evoluată, atît datorită dezvoltării proprii, firești, cît și contactului cu civilizația romană și cu cultura sarmatică [4].

Formele de bază ale ceramicii de factură și de veche tradiție geto-dacă, sînt vasele lucrate cu mîna, ornamentate cu brîuri în relief alveolate, apoi vasul tipic numit „fructieră", cum și opaițul-afumătoare (ceașca dacică). Influența de bază romană în ceramică se reflectă nu numai în forme ca amfora, amforeta, castronul, patera, ci și în folosirea unor procedee tehnice avansate. Influența sarmatică este constatată mai rar, în unele forme ceramice, în decorul zoomorf al unor torți sau în folosirea mărgelelor și a oglinzilor de bronz cu tamgale pe spate.

---

2 Radu Vulpe, *Săpăturile de la Poienești din 1949*, în „Materiale", I, 1953, p. 214 și urm. Gr. Anițescu, *Antichități de la stațiunea Vîrtișcoi*, în A. Arch., III, 3, 1929, p. 14—21. S. Morintz și Gh. Bichir, *Săpăturile de la Pădureni*, în Materiale, VI, 1959, p. 487. Iulian Antonescu, *Săpăturile arheologice de la Gabăra-Porcești*, în „Materiale", VI, p. 474 și „Materiale", VII, p. 449. A. Nițu, *Sondajele de la Piatra Neamț*, în „Materiale", VI, p. 366. Gh. Bichir, *Cuptoarele de ars ceramică din cadrul culturii Vîrteșcoi-Poienești. Un atelier de olărie descoperit la Butnărești*, în SCIV, XVII, 3, 1966, p. 489. Idem, *Noi conrtibuții la cunoașterea culturii materiale a carpilor*, în SCIV, XVI, 4, 1965, p. 675 C. Scorpan, *Date noi despre carpi*, comunicare la prima sesiune a muzeelor din 1964, sub tipar. *Ibidem*, în Revista Muzeelor, număr special, 1965, p. 446 ; C. Scorpan, *Necropola carpică de la Dochia*, în Arheologia Moldovei, vol. V, 1967, p. 331.

3 Sebastian Morintz, *Săpăturile de la Chilia*, în „Materiale", VIII, 1962, p. 513.

4 C. Daicoviciu, *Problema continuității în Dacia*, în AISC, III, 1936—1940. *Istoria României*, vol. I, p. 637—647. Gh. Bichir, *Unele observații cu privire la necropolele de tip Poienești din Moldova și relațiile acestor necropole cu lumea sarmată*, în SCIV, XII, 2, 1961, p. 257. Idem, *La civilisation des carpes (IIe — IIIe siècle n.e.) à la lumière des fouilles archéologique de Poiana-Dulcești, de Butnărești et de Pădureni*, în „Dacia", NS, XI, 1967, p. 177 și urm.

În izvoarele literare, carpii au fost menționați pentru prima dată pentru veacul al V-lea î.e.n. cînd locuiau în regiunile pontice. Mai tîrziu, împinși de bastarni și de sarmați, acei carpi pontici au trecut în Moldova [5].

În ceea ce privește teritoriul Dobrogei, izvoarele literare conțin informații demne de luat în seamă, în măsura în care atestă pătrunderi ale carpilor veniți de la nordul Dunării, cu ocazia cunoscutelor atacuri și invazii din sec. III—IV e.n., sau colonizării lor pe aceste meleaguri.

Prima mare invazie carpică în Dobrogea și în restul Moesiei Inferior a avut loc în anul 238 e.n., cînd multe orașe înfloritoare au avut de suferit (Histria, Tomis, Tropaeum, Durostorum, Marcianopolis). În legătură cu acest eveniment, în Historia Augusta se arată : „...*pugnatum est a Carpis contra Moesos, fuit et Scythici belli principium, fuit et Histriae excidium eo tempore*“ [6]. Cu toate că Histria a avut mult de suferit, ea nu a fost distrusă acum. Pentru a putea respinge pe carpi a fost nevoie să fie trimis special în Moesia încercatul general Tullius Menophilus, care a plătit subsidii aliaților goți, obținînd prin aceasta izolarea și apoi retragerea carpilor.

Al doilea atac carpic a avut loc la 242 e.n., cînd invazia cuprinde Dacia romană, Moesia și Thracia. În același izvor menționat mai sus, găsim informații și asupra acestei incursiuni : „*Fecit iter in Moesiam atque in ipso procinctu quicquid hostium in Thracis fuit delevit, fugavit, expulit atque summovit*“ [7].

În anul 245 carpii organizează o nouă și cea mai puternică incursiune în Dacia, Moesia și Thracia. Însuși împăratul Filip Arabul a venit pe cîmpul de luptă, la sfîrșitul anului 245. După înfrîngerea carpilor, i se acordă împăratului titlul *de Carpicus Maximus*, iar pe unele monede (la anul 247 e.n.) apare efigia *Victoria Carpica*.

În anul 248 e.n., atacul carpilor și goților a distrus Histria pînă la temelii. În tot cursul sec. III carpii, împreună cu goții, vor continua incursiunile în provinciile dunărene [8]. Împărații Maximinus, Decius, Gallienus, Aurelian, au primit în urma luptelor titlurile de *Carpicus Maximus* și *Dacicus Maximus*.

Pentru imperiul roman, carpii rămîn o problemă permanentă. Astfel, invazia de la 273 e.n. a fost respinsă de Aurelian, care a obținut o mare victorie într-o bătălie de lîngă Carsium. Acest eveniment se reflectă și în datele oferite de unele inscripții, descoperite la Callatis și Durostorum [9]. În urma acestor lupte, carpii rămași în viață au fost

---

[5] Herodot, IV, 17 (sub numele de *calipizi)* ; Ephoros, Fr. 158 (78) și Pseudo-Scymnos, V, 842 *(carpizi)*. C. Daicoviciu, în *Istoria României*, I, p. 266.

[6] Capitolin, în *Scriptores historiae Augustae*, edit. E. Hohl, Leipzig, 1927, XXI, 16, 3.

[7] *Scriptores historiae Augustae*, XX, 26, 11—13.

[8] În legătură cu incursiunile carpilor vezi : R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, București, 1938, p. 257, 261—264, 266—267, 275. D. Berciu, *Lupta din Dacia împotriva cotropitorilor romani*, în SCIV, II, 2, 1951, p. 73—93. B. Mitrea, *Tezaurul monetar de la Ruși-Sibiu și acțiunea carpilor împotriva stăpînirii romane în Dacia în timpul lui Filip Arabul*, în SCIV, IV, 3—4, 1953. C. Daicoviciu, *Politica externă a „regilor“ daci*, în „Revista română de studii internaționale“, I, 1966, p. 109.

[9] CIL, III, 12, 456, 7581.

colonizați în Dobrogea, cu titlul de coloni. Mai tîrziu, în anul 368 este înregistrat, în apropiere de Carsium, un „vicus Carporum" populat foarte probabil de urmași ai carpilor colonizați de Aurelian. Alte colonizări ale carpilor sînt atestate în Dobrogea pe vremea lui Probus.

Către sfîrșitul sec. III și începutul sec. IV, presiunea goților și ocuparea treptată de către aceștia a pămînturilor carpilor din Moldova, determină migrația acestora spre Dacia, spre Moesia și Scythia Minor. Între 295—297 e.n., Dioclețian și Maximian duc lupte grele (în urma cărora vor primi titlul de Carpicus Maximus) pentru stăvilirea incursiunilor carpice. Luptele împotriva barbarilor sînt combinate cu mari colonizări ale acestora în imperiu, la granițe, ca federați și coloni. Unele izvoare literare afirmă : *„Carporum natio translata omnis in nostrum solum"* [10] sau *„Carporum gens universa in Romania se tradidit"* [11].

Informațiile din unii autori antici care afirmă că populația carpică ar fi fost în totalitate strămutată în imperiu, trebuiesc, desigur, privite în mod critic. În sec. IV e.n. carpii existau încă la nordul Dunării, de unde continuau să atace imperiul. În urma unor astfel de lupte Constantin cel Mare și-a luat numele de *Carpicus Maximus* (315—319), iar Teodosiu I va înfrînge și va alunga dincolo de Dunăre un grup de sciri, huni și *carpodaci* [12].

În urma celor enumerate sumar mai sus, două concluzii se impun. În primul rînd, *strămutarea și colonizarea populației carpice pe teritoriul Dobrogei romane este un fapt,* atestat de mai multe izvoare. În al doilea rînd, trebuie să considerăm că *populația geto-dacă băștinașă din Dobrogea romană se îmbogățește cu un nou aport etnic și cultural dacic,* a cărui transformare, începută dincolo de Dunăre, va continua în ambianța greco-romană o noii provincii.

Dintr-un alt punct de vedere, vitalitatea elementului indigen în Dobrogea romană este confirmată și de unele inscripții, care dovedesc că populația cetăților (Histria, Tomis) de la Pontul stîng cuprindea și geto-traci [13]. În plus, în aceste cetăți s-au descoperit și numeroase plăci votive reprezentînd pe Eroul sau Cavalerul Trac. O inscripție descoperită lîngă Salsovia (Mahmudia), compusă din cinci fragmente, conține numele unui *exarhus* în armata romană (sec. IV) cu numele de *Dicebalus*. Numele indică sau un geto-dac localnic sau, mai probabil, un colonist carp din sec. III—IV e.n. [14]

Descoperirile arheologice pe care le vom prezenta mai jos, pe lîngă faptul că reprezintă primele de acest fel din Dobrogea, pe lîngă faptul că aduc confirmarea izvoarelor literare cu argumente materiale autentice, vor stabili tocmai acest aport nou geto-dacic, venit în sec. III de dincolo

---

10 Aurelius Victor, *Caesares,* 39, 43, Eutropius, IX, 25, 2, Orosius, VII, 25, 12.

11 *Consularia Constantinopolitana,* pentru anul 295. MGH, IX, 230.

12 Zosimos, IV, 34, 6.

13 I. I. Russu, *Populația histriană în sec. II e.n.,* în SCIV, 1, 1958, p. 52.

14 P. Nicorescu, *Bisexarchus, un grad necunoscut în armata pre-byzantină,* în ARMSI, seria III, tom. XIX, Buc. 1937, p. 213. Pentru localizarea la Salsovia (Mahmudia) și nu la Babadag, vezi E. Doruțiu, *Precizări topografice despre unele inscripții dobrogene,* în SCIV, 1, 1964, p 133—134.

de Dunăre, în cadrul unor legături, a unor tradiții și a unei unități multiseculare.

Cercetările de teren efectuate în ultima vreme au dus la descoperirea unor vase și fragmente ceramice de o factură deosebită de ceea ce știam noi despre cultura materială a Dobrogei romane.

Descoperiri mai bogate de acest gen au fost făcute la *Caraibil* (Tulcea) și *Horia* (Măcin). Descoperirile izolate au apărut și la *Visterna, Runcu, Niculițel, Dinogeția-Garvăn, Histria.* Studierea acestui material a permis încadrarea lui în aria culturii carpice, caracteristică Moldovei secolului III e.n., constatînd însă și influențe ale dacilor liberi din Muntenia.

La *Caraibil*, la marginea de sud-vest a satului, săparea unor canale pentru irigație a dat la iveală urme de viață antică. Cercetarea făcută la fața locului a dus la concluzia că avem de a face cu o așezare din epoca stăpînirii romane în Dobrogea, care pe baza materialului descoperit poate fi datată în sec. II—III e.n. Ca aspect general, inventarul are un facies obișnuit epocii romane, cunoscut și din alte descoperiri dobrogene. A fost descoperită ceramică cenușie și roșie, lucrată la roată din pastă fină, caracteristică, îmbrăcînd forme ca patera, strachina, castronul, oala, chiupul mare cu pereții groși, amfora, cărămizi și țigle etc.

Din această bogăție de material s-au detașat cîteva obiecte specifice, care aparțin culturii carpice și pe care le prezentăm mai jos.

1) Trei fragmente ceramice (inv. nr. 4028) lipite, care aparțin părții superioare a unui vas modelat la roată, dintr-o pastă de lut fin, cenușie, atît în spărtură, cît și la suprafață. Pasta este densă, omogenă, bine amestecată și consistentă. Are un ușor luciu la suprafață. Pereții sînt duri, cu rezonanță metalică specifică, groși de aproximativ 0,8 cm. Diametrul probabil al gurii era de 22 cm. (Fig. 1 a, b, 2 a, b).

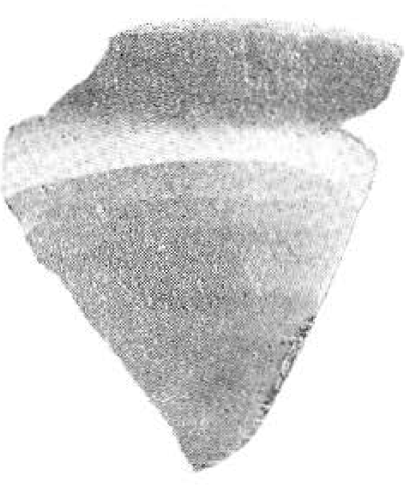

Fig. 1 a

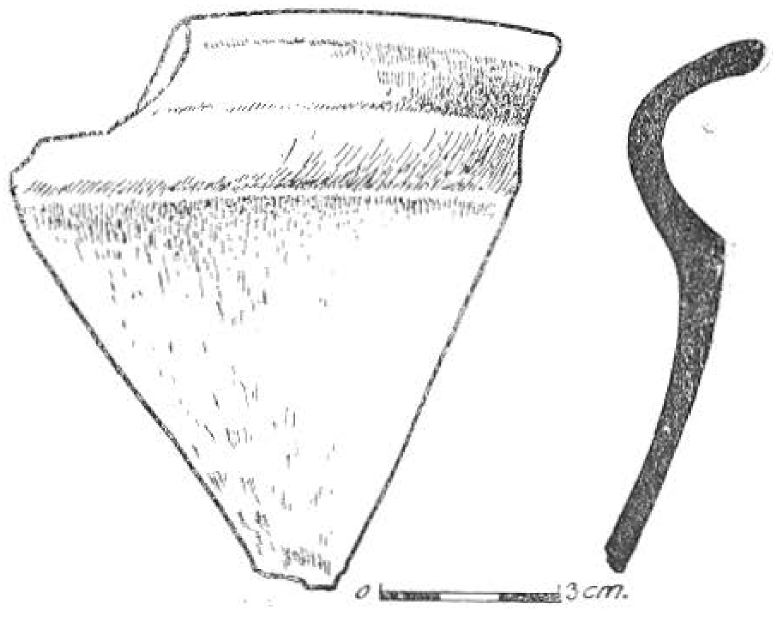

Fig. 1 b

Putem ușor reconstitui forma vasului, avînd unele elemente sigure : buza, gîtul și o parte a corpului. Este vorba de un castron cu picior înalt, gol în interior, așa numita „fructieră dacică", cu corp tronconic și gura largă, cu gîtul scurt ușor scobit sub buză, avînd uneori o muchie pe umăr. Gura largă a vasului este mărginită de o buză lată de 2,6 cm., răsfrîntă

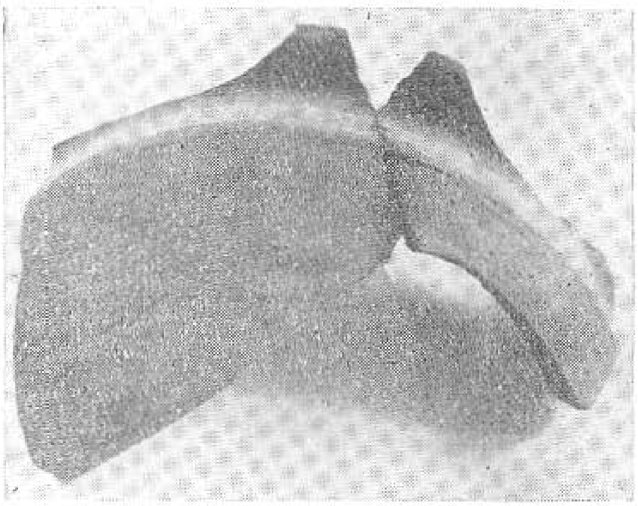

Fig. 2 a

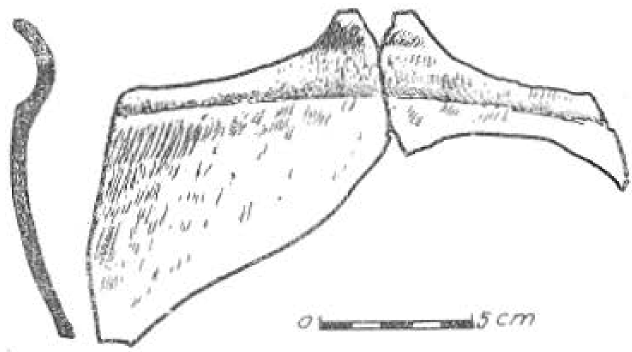

Fig. 2 b

orizontal în afară, cu o ușoară arcuire și convexitate pe fața superioară, cu marginea foarte ușor îngroșată. În interiorul vasului se remarcă o linie fină, în val, obținută prin lustruire înainte de ardere.

Se poate ușor observa că avem de a face cu o formă ceramică tipică de fructieră carpică de sec. II—III, cu picior scurt și bază inelară. La originea acestui vas stau „fructierele" dacice cu picior înalt, lucrate la roată, din sec. I î.e.n. — I e.n., ca și cele mai vechi, lucrate cu mîna. Astfel, la Bîtca Doamnei, Piatra Neamț, în cetatea dacică din sec. I î.e.n. — I e.n., s-a descoperit un vas-fructieră cu picior înalt, lucrat cu mîna, alături de replica sa la roată, tot cu picior înalt, pictată, cu profil foarte elegant [15]. La Popești, în nivelul getic [16] s-a descoperit o astfel de fructieră, dar cu picior mai scurt, lucrată cu mîna din pastă cafenie. Sub influența romană, vasul-fructieră cu picior înalt evoluează spre tipul cu picior scund și corp tronconic, mai adînc, lucrat la roată [17].

2) Inv. nr. 4027. Oală mare, cu corp bombat-sferoidal, cu gît scurt, cilindric, gura largă și buza răsfrîntă orizontal în afară. (Fig. 3 a, b). La baza gîtului, o muchie ce înconjoară vasul delimitează un prag.

---

[15] *Săpăturile de la Piatra Neamț*, în „Materiale", VII, 1961, p. 342, fig. 3/6 și 8. N. Gostar, *Săpăturile și sondajele de la Sendreni-Barboși*, în „Materiale", VIII, 1962, p. 507, fig. 2/2.

[16] R. Vulpe, *Șantierul arheologic Popești*, în „Materiale", VIII, p. 458, fig. 1/3.

[17] Idem, *Săpăturile de la Poienești*, în „Materiale", I, p. 328, fig. 131, p. 338, fig. 150, 151, 152, p. 359, fig. 199. M. Macrea, M Rusu, I. Mitrofan, *Șantierul arheologic Porolissum*, în „Materiale", VIII, p. 488, fig 5, p. 489, fig. 7. A. Nițu, în „Materiale", VI, p. 365, fig. 7/5, p. 369, fig 8/1. C. Scorpan, *op. cit.* Gh. Bichir, *La civilisation des Carpes*, în „Dacia". NS, XI, 1967, p. 194, fig. 11/9, fig. 13/2, 3, fig. 18/2, 5. I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică* (disertație de doctorat, sub tipar), p. 216, 221—222 și pl. XXXVIII, XXXIX, CXXX/2,3, CXXXI. Pentru evoluție v. pl. XXXVI, XXXVII, CXXVII, CXXVIII, CXXIX.

Vasul avea, probabil, trei toarte prinse de buză, scurte, late, cu două ușoare șănțuiri longitudinale. Torțile se sprijină pe umărul puternic. Profilul vasului se îngustează către fund. Acesta, mic, drept-plat, este înconjurat de un inel puternic, mărginit în interior de un șanț. A fost lucrat la roată (în interior se văd „coastele") dintr-o pastă de culoare gri deschis, omogenă, densă. Pereții, duri, au rezonanță specifică. Nu are decor. Pe suprafață se observă fine striuri orizontale, de la roată.

Oala-borcan, cenușie, lucrată la roată, cu corp sferoidal, cu marginea orizontală, cu gîtul scund, adîncit, este cunoscută în mediul carpic

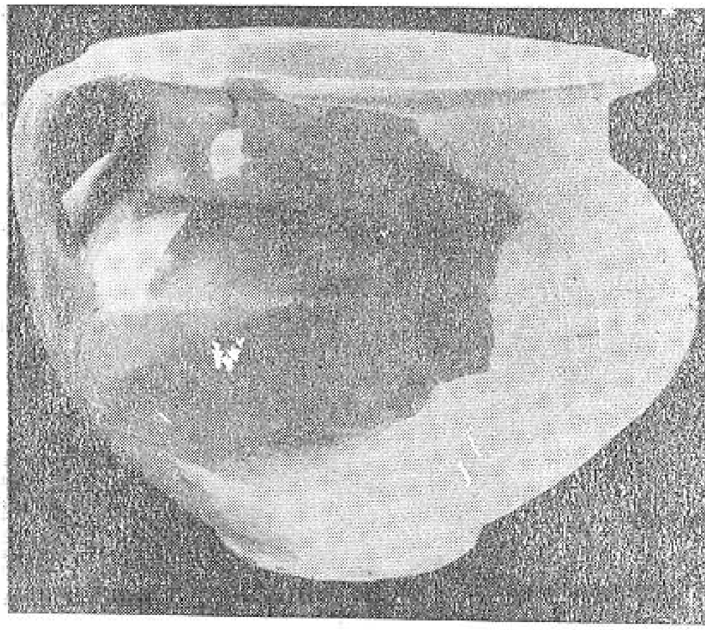

Fig. 3 a

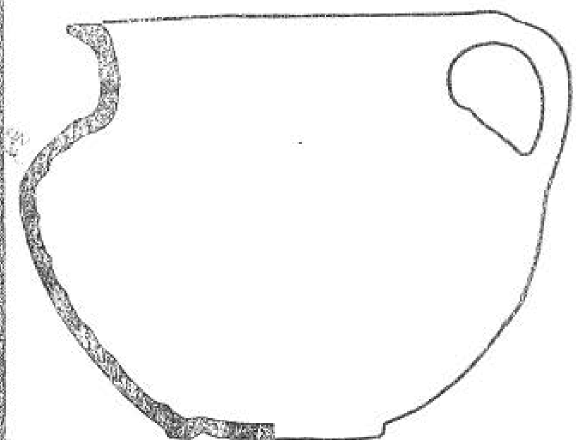

Fig. 3b

din Moldova, cum și în cel dacic din Muntenia. Vasul nostru se apropie, ca formă, dar și prin pastă, angobă, ardere și coroziune, mai mult de descoperirile de la Chilia, unde cunoaștem o urnă cenușie cu trei torți, asemănătoare cu vasul de la Caraibil [18]. Vase asemănătoare se găsesc și în Moldova [19]. O oală asemănătoare, cu trei torți, s-a găsit și la Soporul de Cîmpie, în Transilvania, într-un nivel dacic de sec. III e.n. [20]. Nu ne surprinde această analogie, avînd în vedere că între cultura Chilia și cea de la Soporul de Cîmpie s-au constatat numeroase afinități.

3) Căniță (inv. nr. 17497 ; înălțime = 7,4 cm) din pastă fină, omogenă, roșie, cu angobă pe partea exterioară, iar în interior, numai pe buză. Pereții sînt duri, subțiri, sonori. Corpul este bombat, turtit la poli, gîtul scurt, cilindric, iar buza simplă. Are o toartă lată, cu o albiere longitudinală. Fundul mic este inelar. (Fig. 4 a și b).

---

18 S. Morintz, *Săpăturile de la Chilia*, în „Materiale", VII, p. 443, fig. 2/4, fig. 3/1, 4, 5, Gh. Bichir, *op. cit.*, p. 198, fig. 14/9.

19 C. Scorpan, *op. cit.*

20 D. Protase și I. Tigăra, *Săpăturile de la Soporul de Cîmpie*, p. 427, fig. 4/5. Pentru originea acestei forme v. I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 252 și pl. CXLVIII/3, CLXX/5, CLXV/2.

Acest tip de vas reprezintă un element caracteristic al culturii Poienești, iar în cazul nostru este o dovadă peremptorie a carpilor la Caraibil.

Unii autori numesc această ceașcă carpo-sarmatică, pentru că influențele reciproce între aceste două populații vecine au făcut ca sarmații să împrumute și să folosească forme ceramice carpice. Asemenea căni apar în unele morminte sarmatice, datorită însă unui curent de la carpi la sarmați, și nu invers. În Moldova, asemenea descoperiri se fac pretutindeni,

Fig. 4 a

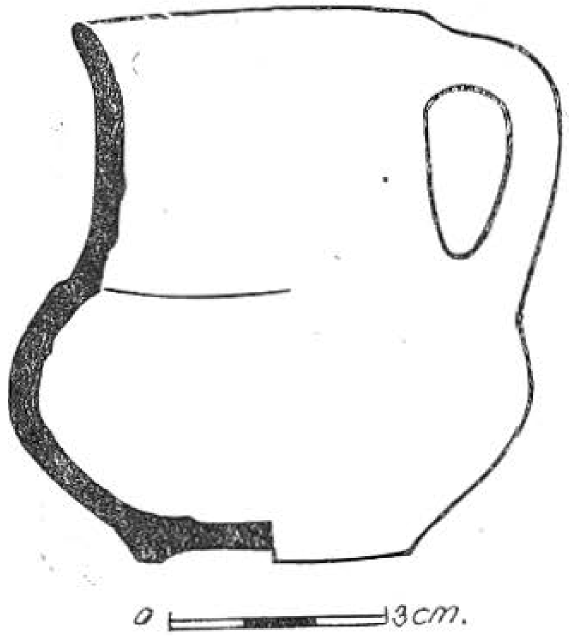

Fig. 4 b

în mediul carpic din sec. III e.n.[21]. Tipul acestor cănițe, la roată, cu o toartă, este cunoscut încă din La Tène-ul dacic[22].

4) Inv. nr. 4469. Fragment ceramic, cenușiu-deschis, dintr-o oală cu pereții subțiri, din pastă densă, dură, omogenă, sonoră. Fiind lucrată la roata rapidă, i se văd în interior „coastele".

5) Inv. nr. 4030. Fund de vas, cu diametrul de 6 cm, lucrat la roată, din pastă cenușie-negricioasă. Pasta este densă, omogenă, dură și sonoră. Fundul are un inel circular, bine profilat. A aparținut unei căni cu pîntecele dezvoltat. (Fig. 5).

6) Inv. nr. 5399. Trei fragmente (gît, toartă, corp) ale unei amfore, din pastă cărămizie, nisipoasă, zgrunțuroasă la suprafață, cu ingrediente foarte fine. Gîtul este cilindric, îngust, cu gura îngroșată inelar, bine profilată, iar buza mică și îngustă este dreaptă, ca o muchie. (Fig. 6). Toarta din bandă lățită, are o nervură în relief, longitudinală, asimetric plasată.

Se încadrează în tipul amforelor romane de sec. II—III e. n. Ceea ce este interesant este faptul că asemenea amfore se întîlnesc în mod frec-

[21] R. Vulpe, *op. cit.*, p. 348—349, fig. 174, 175. *Săpăturile de la Piatra Neamț*, în „Materiale", VII, p. 345, fig. 6/3 C Scorpan, *op. cit.* Gh. Bichir, *Unele observații...*, p. 259, fig. 1/3, idem, *La civilisation...*, p. 196, fig. 13/1.

[22] În sec. IV î.e.n. la Surduc-Bîrsești, cf. S. Morintz, *Săpăturile de la Bîrsești*, în „Materiale", VII, p. 205—206, fig. 5/2.

vent în fiecare așezare și necropolă carpică din Moldova (Doina, Slobozia, Lutărie-Piatra Neamț, Poienești, Gabăra — aici, chiar în necropolă, legată de rugul funerar [23].

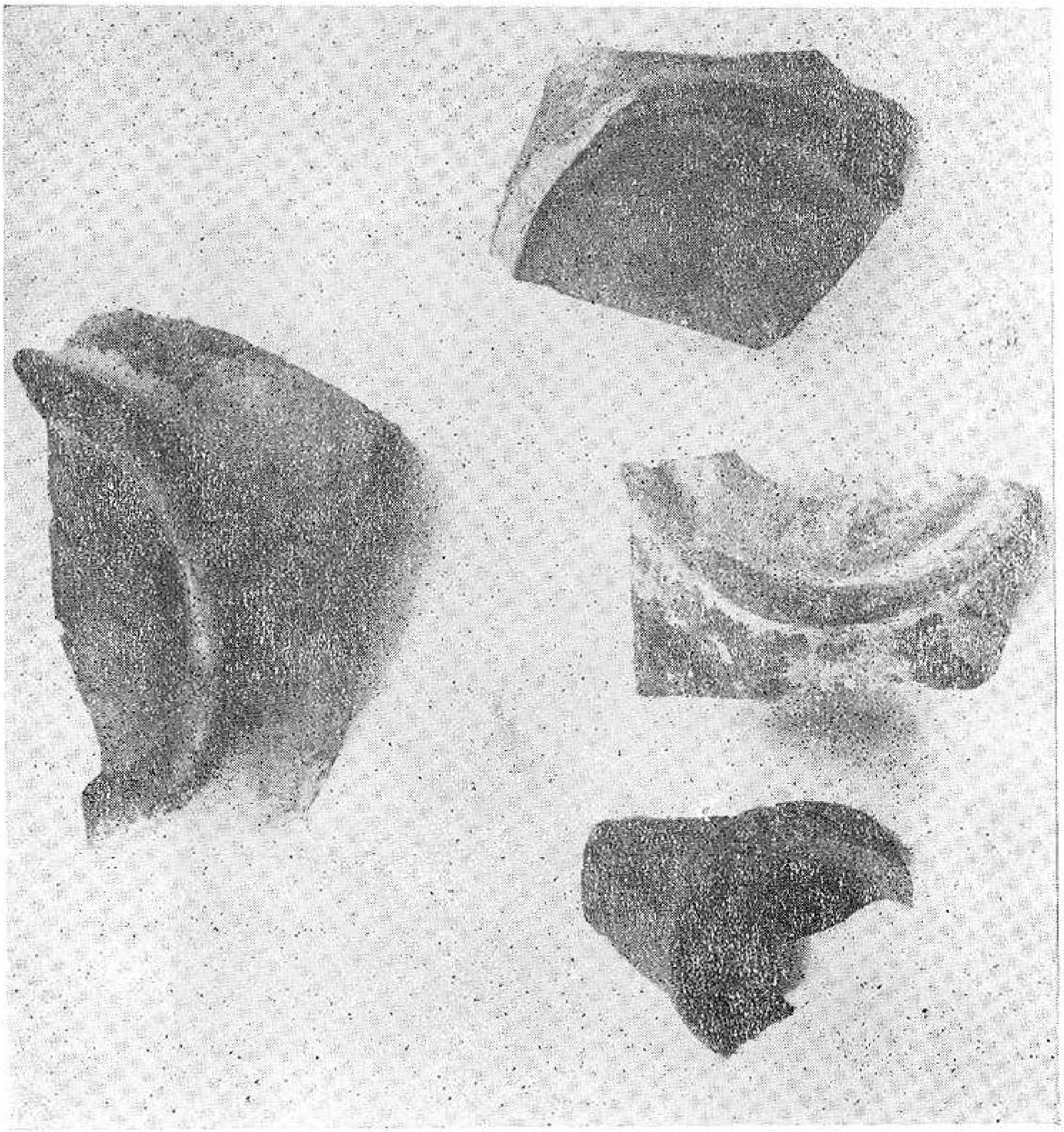

Fig. 5

La nord de satul *Horia* (Măcin) se află o întinsă și bogată așezare din epoca romană, distrusă în mare parte de via plantată pe acel loc și de lucrările de deștelenire. Această așezare se află pe malul pîrîului Taița,

[23] R. Vulpe, *op. cit.*, p. 280—281, fig. 77, 78, 79. C. Scorpan, *op. cit.*, I. Antonescu, *op. cit.*, p. 451, fig. 2/2.

astăzi zăgăzuit de un baraj. Pe celălalt mal al pîrîului s-au făcut de asemenea importante descoperiri arheologice, din epoca La Tène getică.

În așezarea care ne interesează aici, s-au descoperit numeroase materiale ceramice de epocă romană, dar și pive de calcar, rîșnițe, pietre de la un zid și chiar țigle cu ștampila Legiunii V-a Macedonica. Aceasta înseamnă că avem de-a face cu o veche așezare autohtonă, romanizată puternic în cursul primelor secole ale erei noastre. Apropierea de cetatea Troesmis a grăbit și adîncit procesul acestei evoluții.

În vara anului 1966, cercetările de teren au dus la descoperirea unor vase ceramice care atestă cu certitudine existența la Horia și a unei

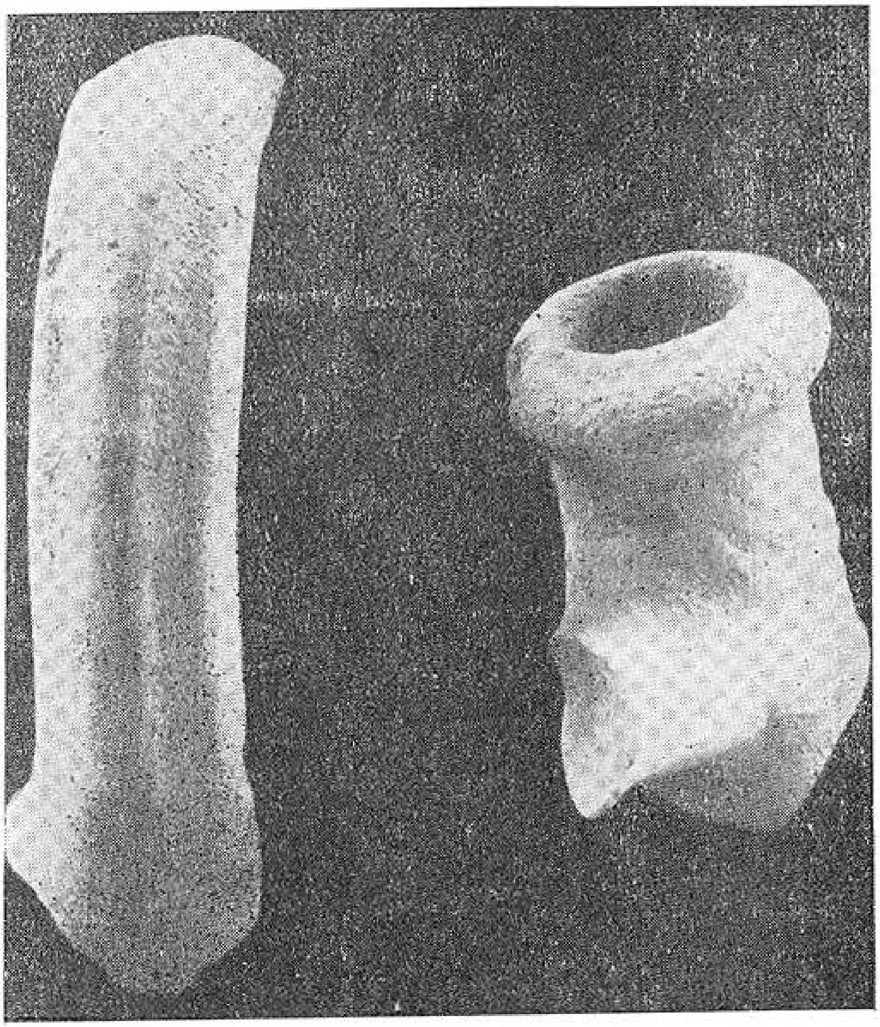

Fig. 6

populații carpice care, cu toate transformările pe care le suferă în direcția romanizării, își menține formele proprii ale culturii materiale și spirituale, reflectate în ceramică.

1) Inv. nr. 17498. Căniță, înaltă de 6 cm, din pastă fină, cenușie, cu lustru la suprafață, cu pereți duri, subțiri, sonori. Corpul este sferoidal-turtit, iar gîtul scund, cilindric. Buza este simplă. Fundul este înconjurat de un inel. Are o singură tortiță, care pornește de sub buză pînă pe corp, cu o albiere longitudinală. (Fig. 7 a și b). Și această ceașcă, ca și cea de la

Caraibil, își află identice asemănări în cultura Poienești. Ea reprezintă una din dovezile așezării unor carpi la Horia, în nordul Dobrogei [24].

2) Inv. nr. 17496. Cană (înălțimea = 13 cm, diametrul maxim = 11 cm, diametrul fundului = 5,9 cm) piriformă, cu profil elegant, modelată îngrijit, la roată, din pastă fină, omogenă și densă. (Fig. 8 a și b). Pereții sînt duri, cu rezonanță caracteristică. Suprafața este lustruită. Gura, îngustă, are o buză ușor evazată, oblic, în afară. La baza gîtului, înalt și armonios executat, o dungă în relief, circulară, reprezintă singurul element ornamental.

Fig. 7 a

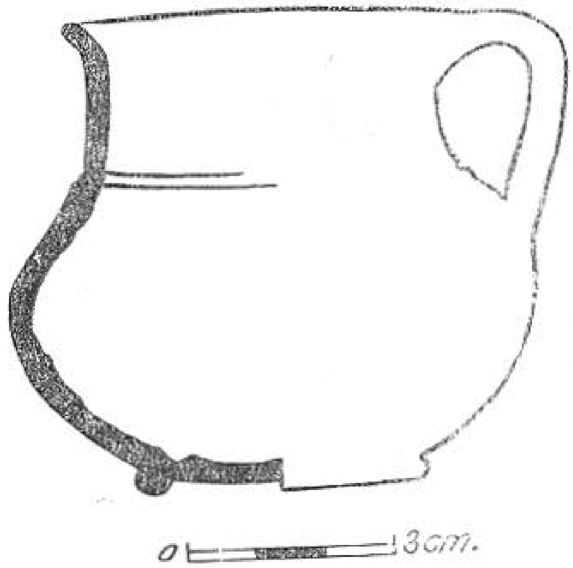

Fig. 7 b

Fundul este mic, inelar. O toartă, trasă din buză, foarte ușor supraînălțată este prinsă pe corp la nivelul diametrului maxim și al muchiei circulare. Toarta are o albiere circulară.

Asemenea vase se întîlnesc deseori în descoperirile carpice din Moldova. Numită uneori și carpo-sarmatică, ea este de fapt, ca și în cazul cănițelor, o creație geto-dacă și derivă din cănile simple sau bitronconice cenușii, cu o toartă supraînălțată, lucrate la mînă și, mai tîrziu, la roată. În sensul celor de mai sus, cana de la Horia își găsește analogii în așezarea getică de la Popești-Argeș, din sec. I î.e.n. [25]. Un vas asemănător a fost descoperit la Chilia, în necropola dacilor liberi din sec. III e.n. [26]. Forme identice și în Moldova, la Gabăra, Slobozia sau Piatra Neamț-Lutărie [27].

3) O descoperire care ne-a făcut cea mai frumoasă surpriză este reprezentată de o cățuie-afumătoare, de mici dimensiuni (înălțime = 3,3 cm, diametrul gurii = 5,8 cm). Forma sa este specifică, tronconică, cu fund

---

[24] Vezi nota 19.

[25] R. Vulpe, *Șantierul arheologic Popești*, în „Materiale", VII, p. 330, fig. 7/2. I. H. Crișan, op. cit., p. 230 și pl. LIV/4, 9, LX, CXLV, VXLVI, VXLVII/1,6.

[26] S. Morintz, în „Materiale", VII, p. 444, fig. 3/3.

[27] I. Antonescu, *op. cit.*, p. 451, fig. 2/7. C. Scorpan, *op. cit.*

plat, cu o toartă grosolană. Pasta e brună închis, amestecată cu pietricele, dar netezită la suprafață. (Fig. 9 a, b, c).

Această cățuie (ceașcă dacică), unică în Dobrogea, este tipică culturii geto-dacice, din cele mai vechi timpuri pînă în epoca migrațiilor. Ea se întîlnește deseori în mediul carpic, de sec. III e. n., sub forme miniaturale [28].

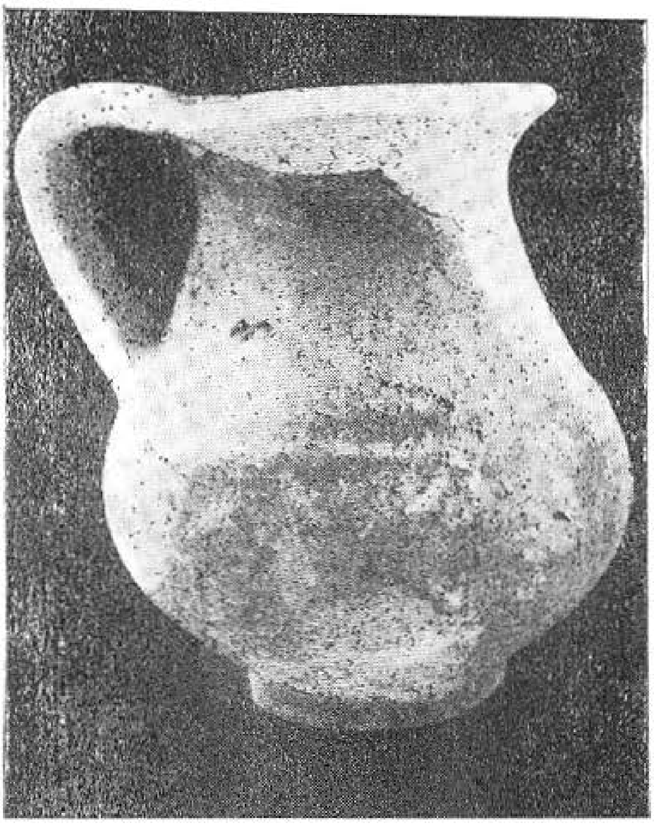

Fig. 8 a

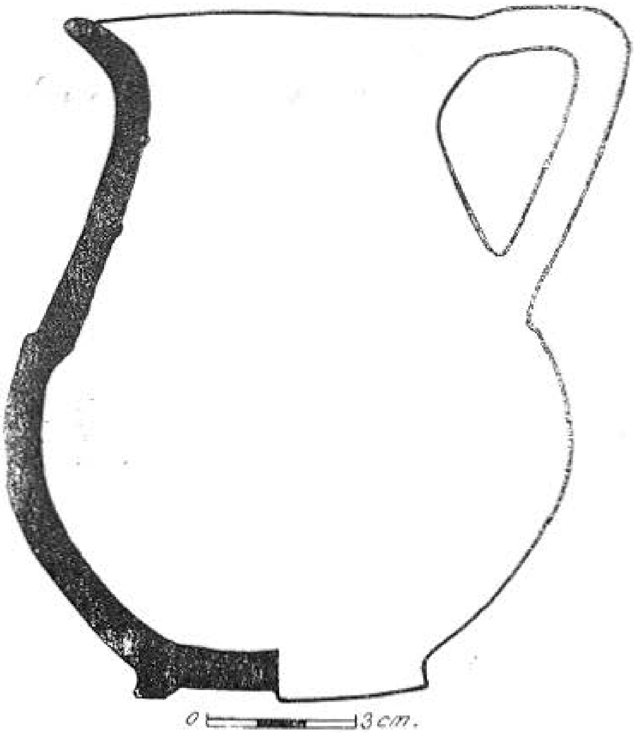

Fig. 8 b

4) Inv. nr. 15256. Partea superioară a unui vas de tip amforoidal, căruia îi lipsește fundul. (Fig. 10 a și b). Modelat dintr-o pastă cenușie, omogenă și bine amestecată, densă și sonoră. La suprafață are un ușor lustru care a dispărut în mare măsură prin coroziune. Corpul este bombat, alungit, cu profil elegant, gîtul cilindric larg, buza simplă, ușor îngroșată și puțin răsfrîntă. Două toarte groase din bandă lată, cu o ușoară albiere longitudinală, sînt prinse la 1 cm sub buză și pe umărul bombat al vasului. La nivelul de prindere, o dungă pronunțată în relief, înconjoară gîtul. La baza gîtului, o altă muchie, mai fină, de asemenea circulară.

---

28 R. Vulpe, în „Materiale", I, p. 348, fig. 172. C. Scorpan, *op. cit.* I. H. Crișan, *op. cit.*, p. 204—205 și pl. XXXIII și XXXIV. Idem, *Ceașca dacică*, SCS Cluj, VI, 3—4, 1955, p. 127 și urm.

Tipul de vas amforoidal, cu gît scurt, cu două toarte și fund plat, se întîlnește în descoperirile carpice din Moldova [29]. Vasul de la Horia se deosebește însă de cele din Moldova prin suprafața puternic corodată, prin arderea mai slabă și mai puțin omogenă și prin profilul gurii și al gîtului.

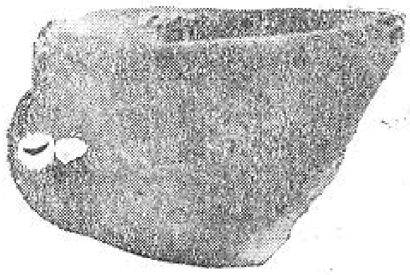

Fig. 9 a

Fig. 9 b

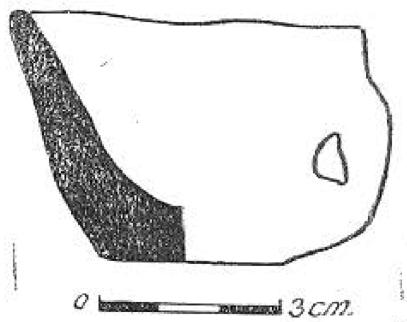

Fig. 9 c

5) Inv. nr. 15255. Fragmentul superior al unei fructiere din pastă cenușie, cu lustru negricios la suprafață. Corpul este tronconic, la fel cu celelalte fructiere, marginea și buza sînt însă drepte, verticale, limitate la bază de o muchie reliefată. Și acest tip de vas cu picior este cunoscut în Moldova. (Fig. 11).

6) Inv. nr. 17484 și 17486. Fragmente de la partea superioară a unor vase cenușii, lucrate la roată, cu marginea răsfrîntă orizontal, cu o muchie pe gît, identice cu unele urne carpice. (Fig. 12 a și b).

7) Inv. nr. 15253. Fragment de cană, de dimensiuni mijlocii (înălțime=8,4 cm, diametru maxim=9 cm, diametrul fundului=5,7 cm), din

[29] Radu Vulpe, *op. cit.*, p. 342, fig. 122, p 334, fig. 144, p. 348, fig. 173, p. 449, fig. 357/2. S. Morintz și Gh. Bichir, în „Materiale", VI, p. 490, fig. 2/1. Gh. Bichir, *La civilisation...*, p. 196, fig. 13/4, 6, 9. Pentru origine, v. I. H. Crișan, *op. cit.*, pl. CXXI/1,2.

pastă densă, omogenă, dură, cu rezonanţă redusă, lucrat la roată. La exterior are un lustru cenuşiu-negricios. Corpul este relativ bitronconic, dar cu gura largă. Buza este ruptă dar se poate observa că era răsfrîntă în afară. Fundul e plat, cu inel circular în relief. (Fig. 13).

Fig. 10 a

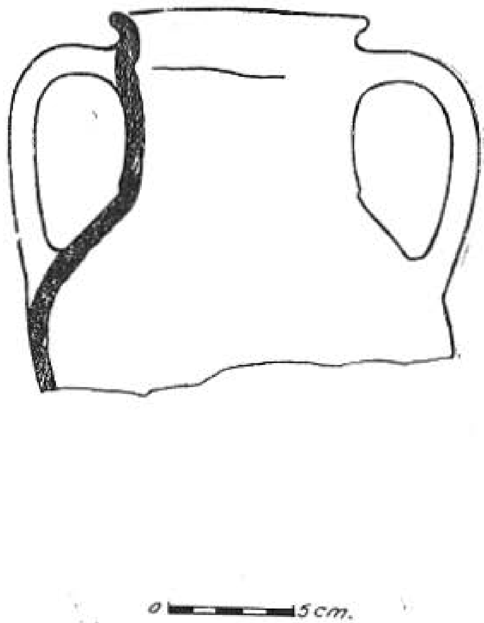

Fig. 10 b

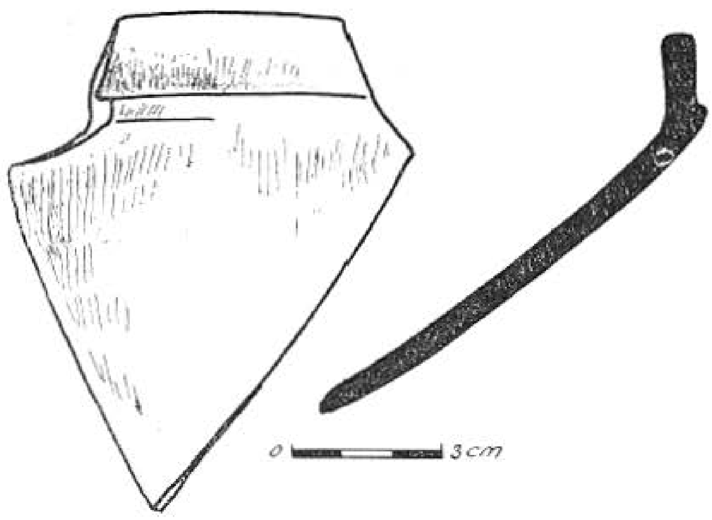

Fig. 11

Şi acest vas este cunoscut în lumea carpilor, la Pădureni [30].

8) Inv. nr. 15257. Fragment de la fundul unui vas mare (diametrul fundului = 14,5 cm), cu pereţii groşi, din pastă gri, densă, dură, omogenă,

30 Gh. Bichir, *Unele observaţii...*, p. 259, fig. 1/2.

sonoră, cu lustru ușor la suprafață. Este plat, înconjurat de un puternic brîu inelar în relief, rotunjit. (Fig. 14).

9) Inv. nr. 17489. Fragment de toartă de amforă, din sec. III e. n. Pastă fină, cu nisip, aspră la pipăit, de culoare crem. Groasă, cu o nervură

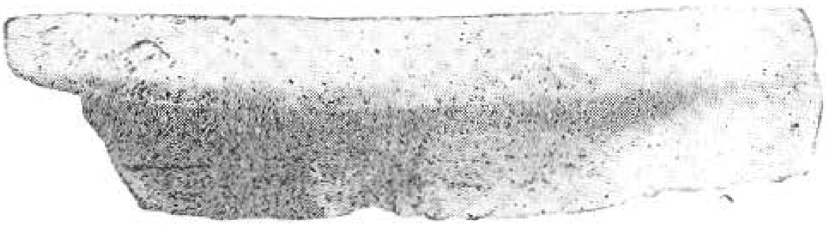

Fig. 12 a

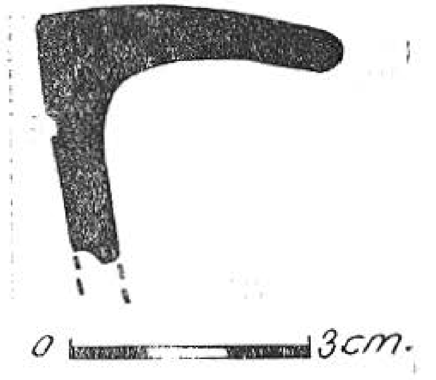

Fig. 12 b

mediană în relief, incizată longitudinal. Asemenea amfore au avut o mare circulație în aria carpică [31].

10) Inv. nr. 15220. A mai fost descoperit fragmentul unui vas (urcior, derivat din tipul amforă) roman, de culoare cărămizie, cu un corp

Fig. 13

bitronconic, cu muchie tăioasă carenată, cu fund terminat într-un picior circular, gol, ușor răsfrînt. Pasta este bine amestecată, cu nisip fin. Poartă urma unei singure toarte, lată. Un asemenea urcior, așa cum vom vedea mai jos, a apărut la Visterna, alături de un picior tipic de fructieră daco-

[31] Vezi nota 21.

carpică. Urcioarele de acest tip sînt datate în sec. II e. n., dar circulă și în sec. III [32]. (Fig. 14 b).

11) Tot la Horia au mai fost descoperite două mărgele de sticlă mată, albăstruie. Sînt sferoidale, turtite la poli, cu cîte o gaură la mijloc.

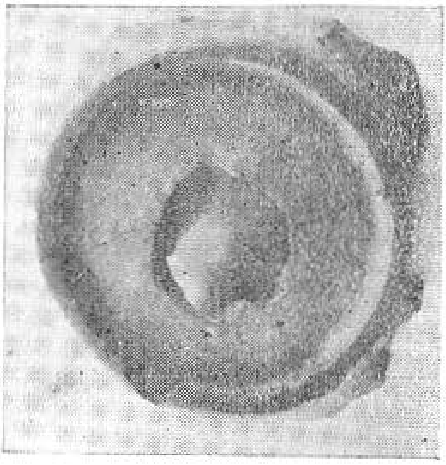

Fig. 14 a

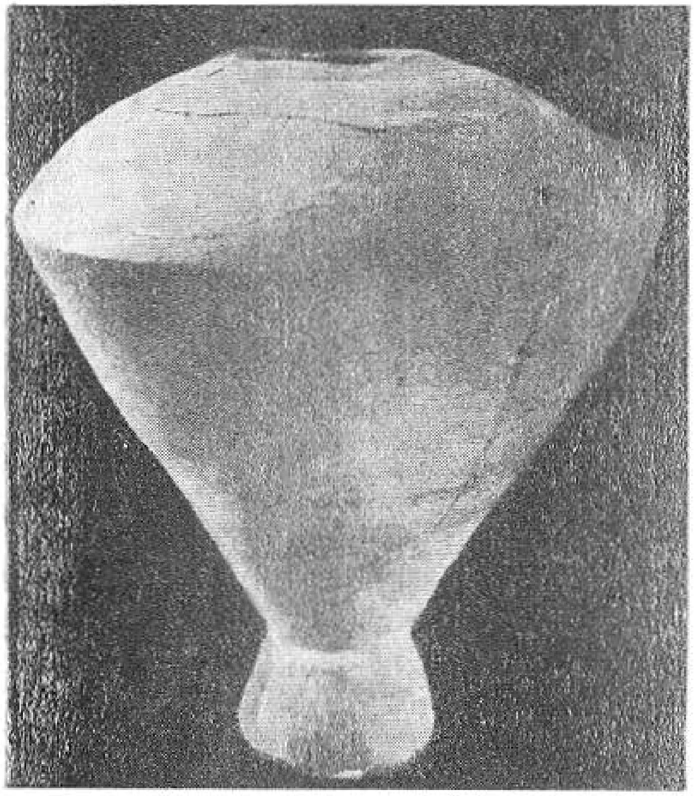

Fig. 14 b

Au diametrul de 2,1 cm și 2,4 cm [33]. (Fig. 15). Asemenea mărgele sînt cunoscute în lumea carpică.

12) La Horia și Caraibil au fost descoperite și *fragmente ceramice lucrate cu mîna* (inv. nr. 17494) din pastă poroasă, grosolană, de culoare brun-cenușie, aparținînd unor oale tipice dacice, cu brîuri alveolate în relief. (Fig. 16).

La *Visterna*, a fost descoperit un picior de vas-fructieră (inv. 1101), scurt, din pastă cenușie, densă, omogenă, dură. (Fig. 17 a și b). Are o înălțime de 7,5 cm, un diametru la bază de 10 cm și un diametru al corpului

[32] V. F. Gaiduchevici, în MIA, 25, 1952, p. 168, fig. 61. La Mangalia datat în sec. II—III e.n., cf. C. Iconomu, *Pontice*, vol. I.

[33] R. Vulpe, *op. cit.*, p. 356, fig. 192.

[34] I. H. Crișan, *op. cit.*, pl. CLVIII/7 (un vas identic) și S. Dumitrașcu-T. Bader, *Așezarea dacilor liberi de la Medieșul Aurit*, pl. X

Fig. 15

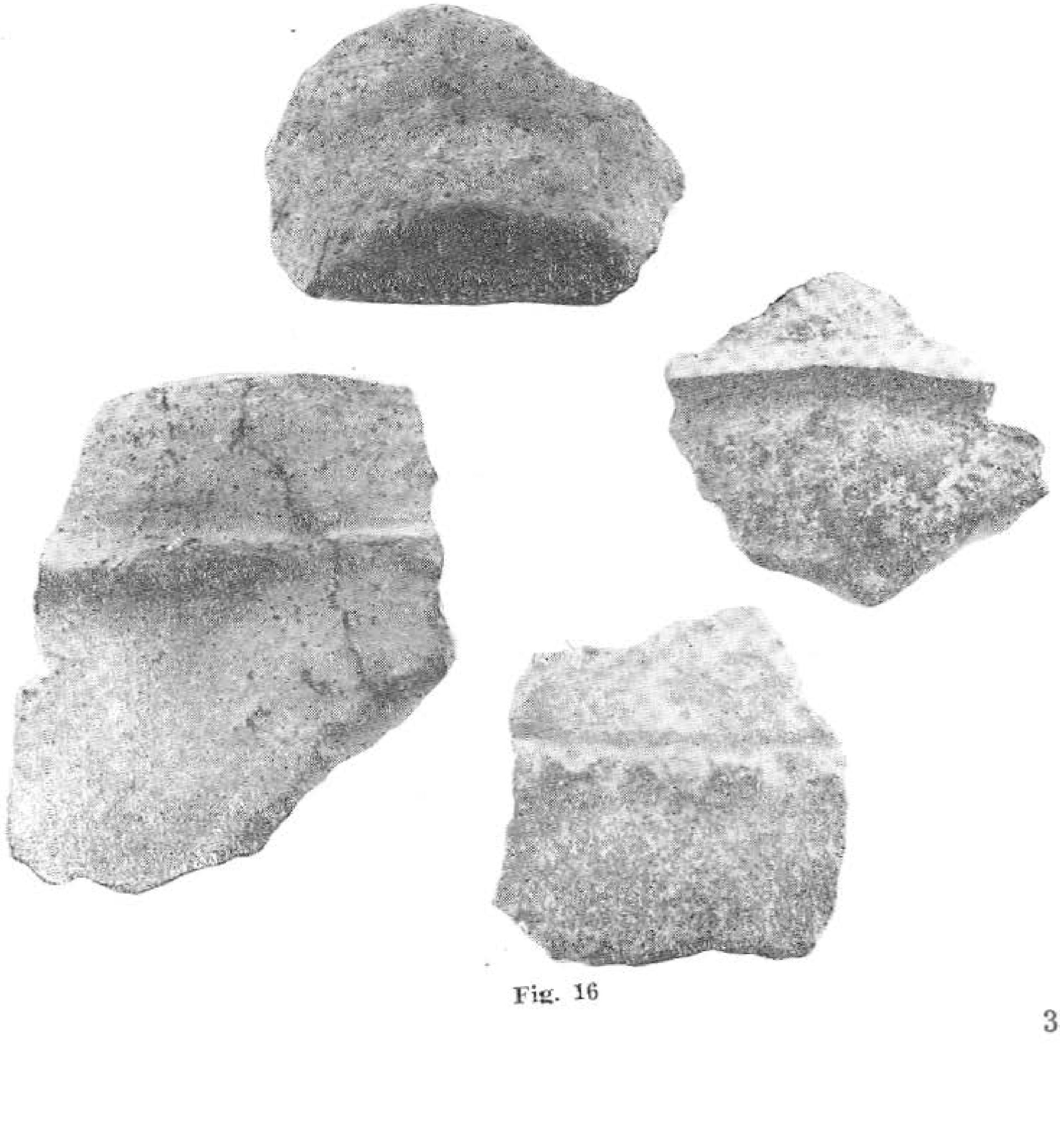

Fig. 16

de 5,3 cm. Corpul cilindric se lărgește spre bază, lîngă care apare o muchie în relief, orizontală. Interiorul lui este gol. Este un picior tipic de „fructieră"

Piciorul scurt de fructieră descoperit la Visterna, singurul cunoscut nouă deocamdată în Dobrogea, ajută la completarea imaginii fructierelor

Fig. 17 a

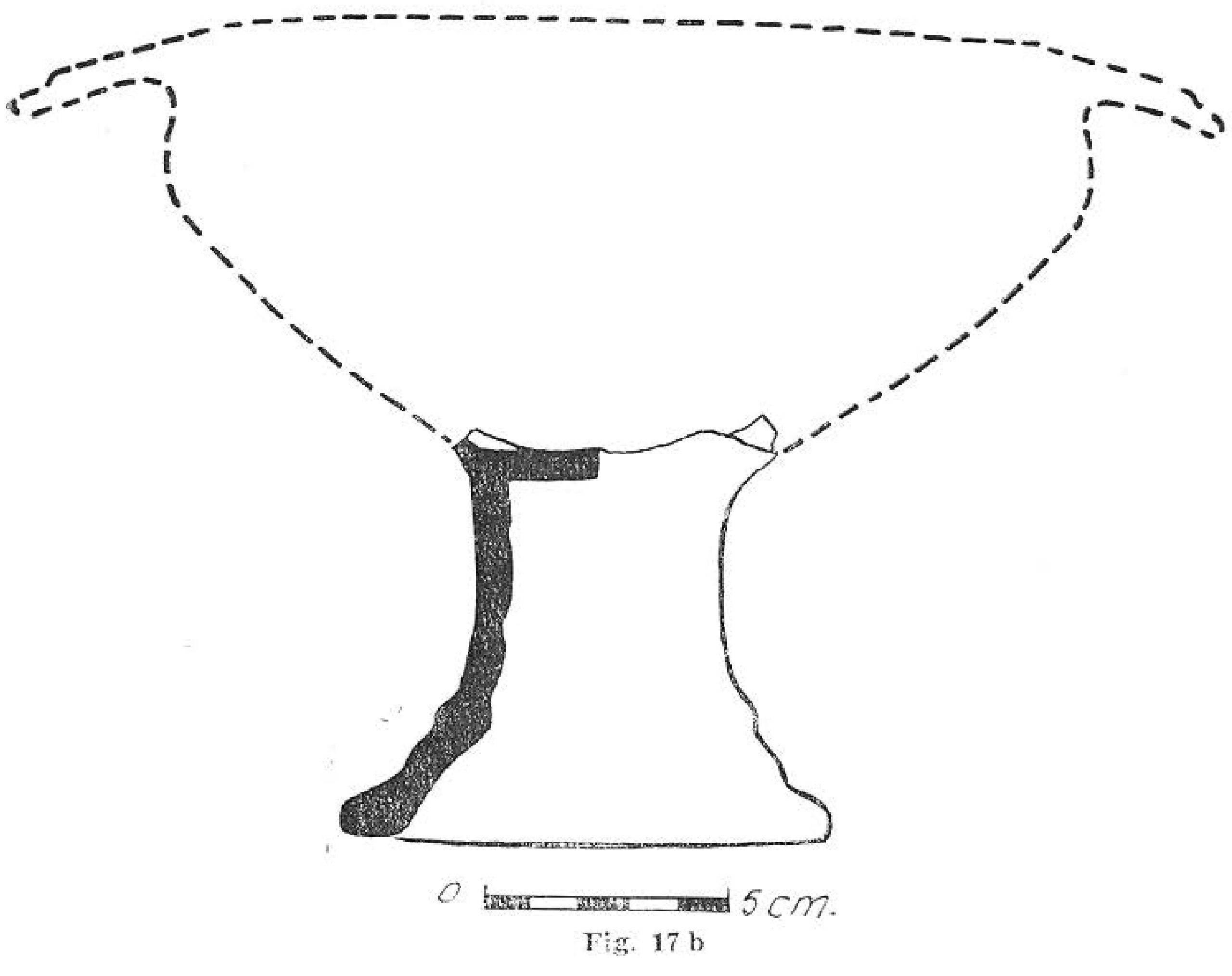

Fig. 17 b

descoperite la Caraibil, Horia și Histria, cum și la precisa lor clasificare tipologică și încadrare cronologică.

Fragmentul a fost găsit împreună cu un urcior roman bitronconic, de sec. II—III e. n., la fel cu cel de la Horia, sau cu diferite exemplare de la Enisala, Mangalia ș. a., ceea ce asigură datarea în sec. II—III e. n. (Fig. 17 c).

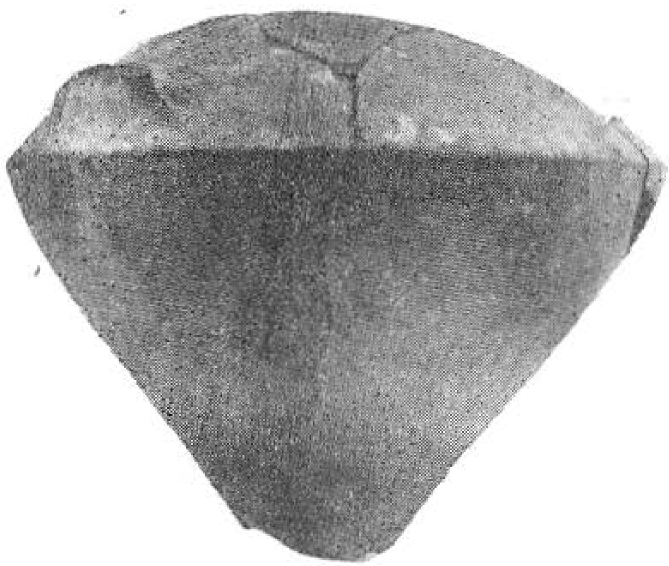

Fig. 17 c

Din declarațiile țăranului cooperator Goida Nicolae, care a descoperit vasul, reiese că este vorba de o urnă funerară cu capacul ei (piciorul de fructieră). Ar însemna că la Visterna se află o necropolă din această epocă.

De la *Histria* provine fragmentul superior al unei „fructiere", cu picior scund, cenușiu, cu rezonanță caracteristică, corp tronconic, buza lată, răsfrîntă orizontal, cu o albiere la margine. Pe buză prezintă un decor lustruit, organizat pe șase sectoare, din linii transversale, paralele (cîte un grup de șase-șapte linii). Și această fructieră se încadrează în tipul fructierelor carpo-dacice. (Fig. 18 a, b, c).

De la *Runcu* (Hîrșova) provine un fragment ceramic din pastă cenușie, fină, densă și cu sonoritate specifică, cu decor lustruit, format din linii verticale paralele între care s-au trasat dungi oblice. (Inv. nr. 16026 ; fig. 19).

Cu ocazia prezentării materialului ceramic carpic de mai sus, subliniam de mai multe ori legătura tipologică, genetică a acestui material cu ceramica La Tène geto-dacică. Pentru aceasta indicam o serie de analogii aflate la nordul Dunării. Două vase descoperite la *Rasova,* ne permit să stabilim asemenea legături chiar pe teritoriul Dobrogei.

1) Inv. nr. 588. Un castron adînc, lucrat la roată, dintr-o pastă cenușie închisă, lustruită la suprafață. Forma corpului este tronconică, cu

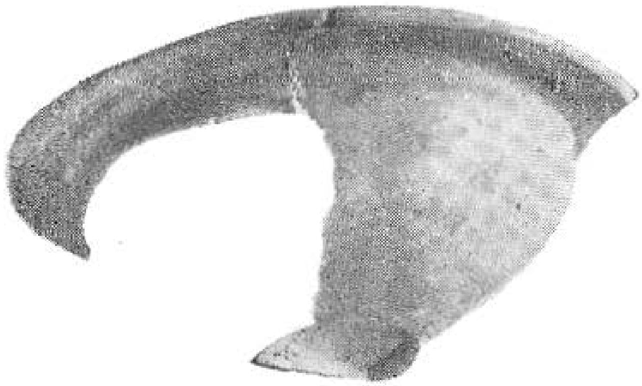

Fig. 18 a

Fig. 18 b

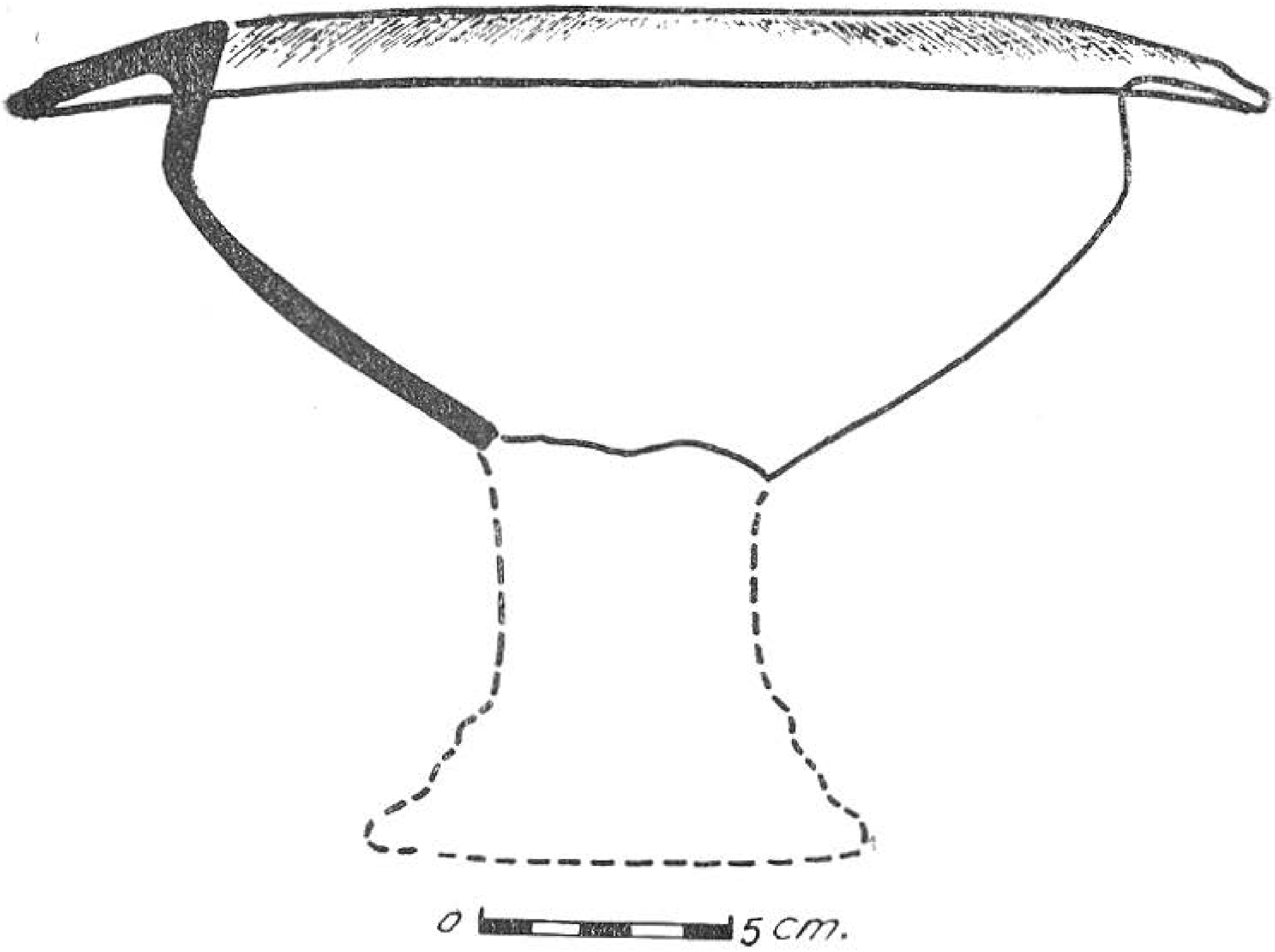

Fig. 18 c

marginea dreaptă și baza răsfrîntă orizontal, în afară. Gura vasului este largă, iar fundul mic, inelar. (Fig. 20).

2) Inv. nr. 579. O frumoasă cană cenușie, piriformă, asemănătoare ca profil cu cea de la Horia (nr. 17496), din pastă cenușie, omogenă, den-

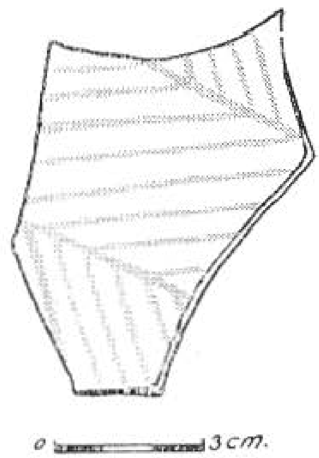

Fig. 19

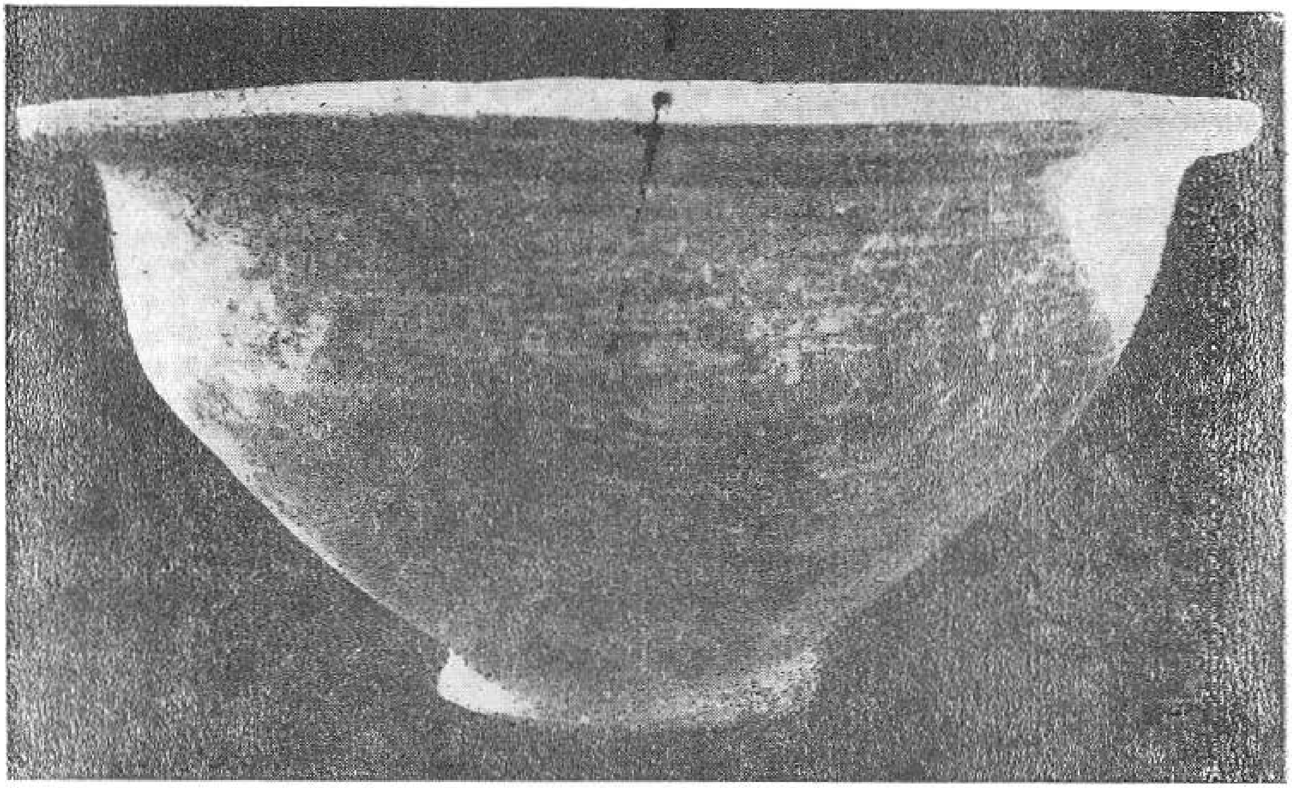

Fig. 20

să, sonoră, lucrată la roată. (Fig. 21 a, b, c). Gîtul înalt se termină cu o buză răsfrîntă în afară ; fundul, inelar, este mai mic decît gura. Vasul are o înălțime de 11 cm, un diametru maxim de 8,5 cm, diametrul gurii de 5 cm, iar al fundului de 4,2 cm. Gîtul înalt se termină cu o buză răsfrîntă ușor în afară, de unde este trasă o toartă ușor supraînălțată. Corpul

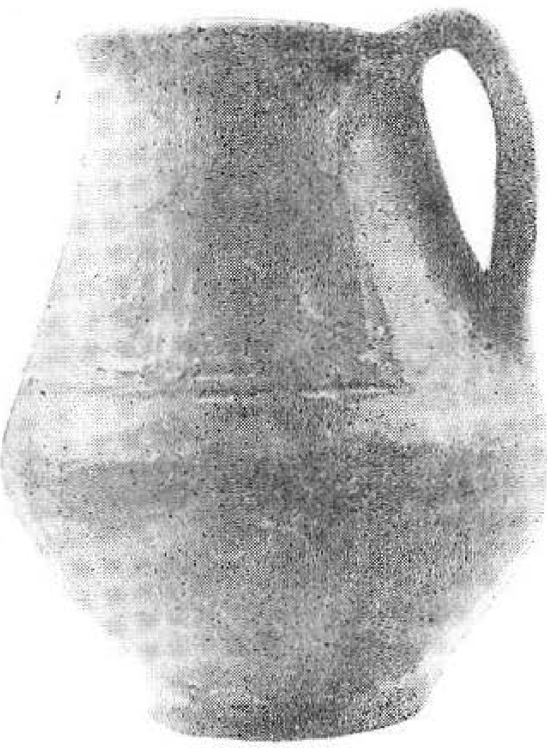

Fig. 21 a

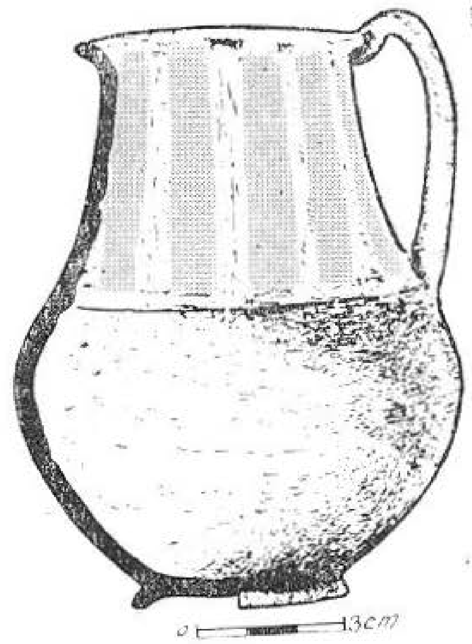

Fig. 21 b

Fig. 21 c

cănii a fost decorat cu două incizii circulare, paralele. Gîtul a fost și el ornamentat, prin lustruirea înainte de ardere cu un bețișor, obținîndu-se un număr de nouă benzi, late de aproximativ un centimetru, verticale. Lustrul care caracterizează aceste benzi s-a extins și pe corpul vasului.

Un vas aproape identic a fost descoperit în stațiunea getică de la Popești (sec. I î. e. n.). Acolo însă vasul mai are la nivelul diametrului maxim o urechiușă, iar dungile verticale lustruite sînt mai înguste. Tot la Popești, pe o ceașcă getică se întîlnește un decor lustruit, din benzi verticale [35].

Acest vas se aseamănă cu cana descoperită la Horia. Analogii se pot face și cu unele descoperiri din mediul carpic din Moldova (la Piatra-Neamț-Lutărie, Slobozia, Gabăra).

Decorul obținut prin lustruirea cu bețișorul, constînd din linii în val, linii drepte, linii în zig-zag sau întretăiate, ca și benzile late, lustruite, verticale și paralele se întîlnesc și pe ceramica carpică [36]. Decor din linii subțiri, dar și benzi late, lustruite se întîlnesc și la Piatra Neamț-Lutărie, sau la Slobozia [37].

Cele două vase cenușii de la Rasova (inv. nr. 579, 588), au fost descoperite în condiții clare, împreună cu trei amfore elenistice, fapt care le datează în sec. II—I î. e. n., fiind primele vase de producție locală pentru această perioadă, cunoscute în Dobrogea. Însemnătatea lor crește și prin faptul că ele constituie verigi de legătură între ceramica getică La Tène și cea a daco-carpilor din sec. II—III e. n. În același timp dovedesc perpetuarea unor forme locale pînă în epoca romana.

Prezentînd descoperirile de mai sus, constatăm două categorii de vase ceramice : a) vase lucrate la roată rapidă, care predomină ; b) ceramică lucrată la mînă, primitivă, de tradiție getică, în cantitate redusă.

a) Ceramica lucrată la roată este o ceramică superioară din toate punctele de vedere. Modelată dintr-o pastă fină, bine amestecată și omogenă, printr-o ardere completă și uniformă, a rezultat o ceramică densă și dură, cu rezonanță metalică specifică la lovire. În cele mai multe cazuri vasele au culoare cenușie-deschisă și sînt netede la suprafață. În rare cazuri culoarea este cenușie-închisă, spre negru (nr. 15253 de la Horia). Într-un singur caz (cănița nr. 17497 de la Caraibil) întîlnim culoarea roșie.

Ceramica lucrată la roată îmbracă următoarele forme : căni și cănițe (Horia, Caraibil, Rasova), vase cu picior de tip „fructieră" (Horia, Caraibil, Visterna, Histria), oale-borcan (Caraibil, Horia), urcior amforoidal (Horia).

b) Ceramica lucrată cu mîna este de tehnică inferioară, dintr-o pastă de culoare brun-cafenie, neomogenă, poroasă, cu ingrediente de dimensiuni

[35] R. Vulpe, *Săpăturile de la Popești*, p. 330, fig. 7/2, p. 458, fig. 1/1. I. H. Crișan, *op. cit.*, pl. LIX/3 și pl. CXLV.

[36] R. Vulpe, în „Materiale", I, p. 338, fig. 151, p. 339, fig. 152, p. 359, fig. 199, p. 394, fig. 291. Gh. Bichir, *La civilisation...*, p. 194, fig. 11/10, p. 196, fig. 13/11.

[37] „Materiale", VI, p. 367, fig. 7/5. C. Scorpan, *op. cit.*,

mari. Arderea nu este uniformă, dînd variații de culoare de la brun-închis la cafeniu-deschis, în timp ce, în spărtură, miezul este negru. S-au găsit cîteva fragmente de oale tipice de tradiție getică, din vase de formă cilindrică cu gura largă, buza simplă, decorate cu brîuri alveolate. Cea mai însemnată descoperire, cu semnificații deosebite, este cea de la Horia, a unei cești (opaiț-afumătoare), element tipic al culturii geto-dace.

Ansamblul descoperirilor de mai sus ne-a condus la concluzia certă că în Dobrogea sec. III e. n. a existat o populație carpică, stabilită temporar sau nu, mai mult sau mai puțin numeroasă, în condițiile istorice pe care le-am trecut sumar în revistă la începutul acestui articol.

Cănile și cănițele cu o toartă, fructierele, asociate cu ceramica poroasă lucrată la mînă și în primul rînd cu cățuia-afumătoare și cu mărgelele, formează un mănunchi de dovezi care atestă populația carpică, purtătoare în sec. III e. n. a culturii Vîrteșcoi-Poienești.

În plus, merită să acordăm toată atenția descoperirii, în așezările de la Horia și Caraibil, a unei anumite ceramici romane, mult folosită de carpii de dincolo de Dunăre. Ne referim în special la amforele din pastă gălbuie, zaharoasă, cu pîntecele canelat. O asemenea amforă s-a descoperit chiar în necropola de la Gabăra.

Așa cum am menționat mai sus, anumite forme ale ceramicii cenușii lucrate la roată (oala-borcan, cu trei torți, de la Caraibil) își găsesc analogii în Muntenia, în cultura dacilor liberi de tip Chilia, dar și în Transilvania, la Soporul de Cîmpie. Lucrul nu este de mirare, întrucît ele sînt culturi înrudite, dezvoltate pe același fond dacic, iar lupta împotriva imperiului roman a fost dusă în comun de către carpii din Moldova și dacii liberi din Muntenia.

O NOUĂ PROBLEMĂ PENTRU SEC. VI—VII e. n.

În colecțiile Muzeului de arheologie din Constanța se află un vas ceramic (nr. inv. 5547) scos în timpul săpăturilor din 1949 de la Capidava și considerat la acea vreme feudal timpuriu. O trecere în revistă a materialului ceramic de la Capidava ne-a permis să observăm că vasul se deosebește de restul ceramicii feudale timpurii și face parte din ceramica perioadei sec. VI—VII e. n.

Vasul pus în discuție, un borcan lucrat cu mîna, înalt de 35 cm, cu diametrul gurii de 18,5 cm și diametrul fundului de 11,5 cm (Fig. 22 a, b), a fost modelat dintr-o pastă grosolană, de culoare cafenie-cenușie, amestecată cu nisip, pietricele și cioburi pisate. Vasul este greu, cu pereții groși, a căror suprafață neregulată a fost netezită cu mîna, obținîndu-se un oarecare luciu cenușiu. Pe jumătatea inferioară se observă o netezire de sus în jos, făcută cu o lopățică de lemn. În interiorul vasului se văd clar urmele degetelor olarului, care au lăsat, după finisare, dungi verticale. Are o formă destul de elegantă, ovală, mult alungită, cu diametrul maxim ceva mai sus de mijloc, îngustîndu-se treptat către fund, care este plat și mai mic decît gura. Buza este simplă, în muchie dreaptă sau, pe alocuri, rotunjită cu mîna și răsfrîntă oblic în afară.

Fig. 22 a

Tipul de vas lucrat cu mîna și descris mai sus este răspîndit în așezări datate între sec. VI—VIII e. n., de pe teritoriul Munteniei, la Ciurel, Străulești, Cățelu Nou, [38] sau la Ipotești, Cîndești, Budureasca [39].

[38] „Materiale", VII, p. 660, fig. 2/2. „Materiale", VIII, p. 764, fig. 3/3 și în *Cercetări arheologice în București*, vol. I, p. 88, fig. 10/1, 4, 5, 7. V. Leahu, în *Cercetări arheologice în București*, vol. II, p. 68, fig. 46. Margareta Constantiniu, în *Cercetări arheologice în București*, vol. II, p. 178, fig. 85.

[39] V. Teodorescu, *Despre cultura Ipotești-Cîndești în lumina cercetărilor arheologice din nord-estul Munteniei*, în SCIV, 4, 1964, p. 485—487, 493 fig. 3/5, p. 495, fig. 4/2.

Cercetările efectuate pe teritoriul Munteniei au condus la concluzia că cultura Ciurel-Ipotești-Cîndești reflectă simbioza dintre populația daco-romană și cea slavă [40]) Această sinteză sau simbioză daco-romană-slavă trebuie înțeleasă în sensul evoluției continue a culturii locale, prin neîntrerupta asimilare organică a elementelor romane tîrzii, provinciale și bizantine, fluxuri care s-au grefat pe un fond local daco-carpic. În

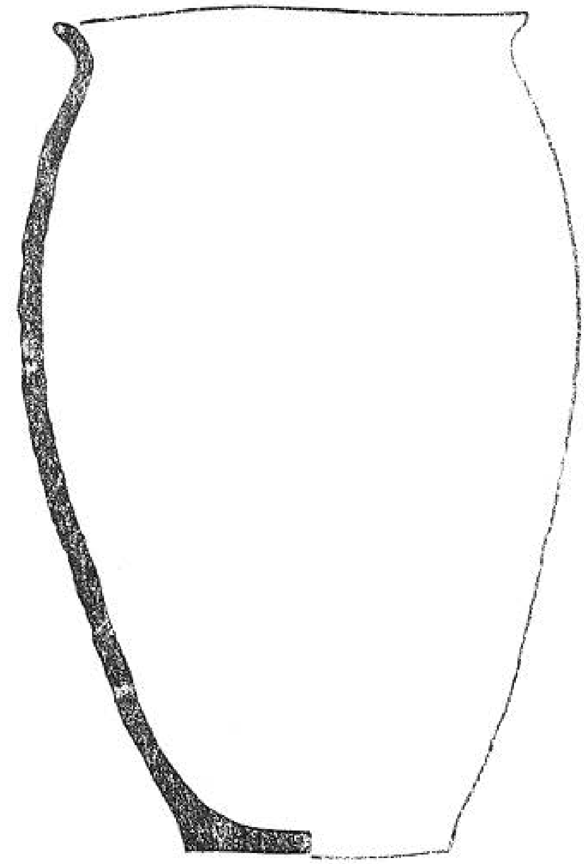

Fig. 22 b

ceea ce privește pe slavi, s-a constatat adaptarea acestora la mediul local, asimilarea de către fondul autohton [41].

Firește că, deocamdată, pe baza numai a unui singur vas, lucrat de mînă, nu putem postula o cultură de tip Ciurel-Ipotești-Cîndești pe teritoriul Dobrogei. În orice caz, vasul de la Capidava se aseamănă cu vasele de tip slav, bine cunoscute în această perioadă.

Cu toate că descoperirea de la Capidava este singura, deocamdată, ea are meritul de a semnala și anunța pentru prima dată o nouă problemă arheologică pe teritoriul Dobrogei. Este o chemare, un început spre clarificarea caracterului culturii materiale din veacurile VI—VII pe teritoriul Dobrogei.

---

40 S. Morintz și P. Roman, în „Materiale", VIII, p. 767. M. Constantiniu, în *Cercetări arheologice în București*, I, p. 104. V. Leahu, *op. cit.*, p. 69.

41 V. Teodorescu, *op. cit.*, p. 498—499

VASE ÎNTREGI, PICTATE, DIN SEC. IX—X, ÎN DOBROGEA

Se constată în epoca feudal timpurie de pe teritoriul Dobrogei existența unei specii ceramice de un gen deosebit, care apare foarte rar și în cantități reduse. Este vorba de ceramica din humă roz-albicioasă, fină, pură sau cu nisip fin, ornamentată cu angobă sau pictură roșie (numită uneori ceramică cu ocru sau șlem roșu). De multe ori în pasta vasului se amesteca o cantitate de ocru, ceea ce făcea ca, după ardere, pereții să capete o culoare ușor roz.

Această ceramică a apărut pînă în prezent numai pe teritoriul Dobrogei, la Capidava, Dinogeția-Garvăn, Basarabi, Castelu, Mircea-Vodă, Popina-Silistra. Este cunoscută sporadic, dincolo de Dunăre, într-un singur caz, la Ileana-Podari (lîngă Gura Ialomiței).

Afirmația, făcută mai de mult, că s-ar fi descoperit o ceramică asemănătoare și în Bulgaria, la Preslav și Tîrnovo, a fost contestată într-o lucrare recentă.

Pînă acum, ceramica feudal timpurie ornamentată cu ocru a fost descoperită în Dobrogea numai în stare fragmentară.

La *Rasova*, săpături efectuate pentru drenarea apelor au scos la lumină, pentru prima dată, cîteva vase întregi din epoca timpurie a feudalismului, dintre care două sînt ornamentate cu roșu și au fost găsite în apropierea unui zid, care făcea parte dintr-o incintă, probabil din sec. X. Considerăm demn de atenție faptul că la 3 km de comună se află o cetate romano-bizantină.

Din păcate însă, materialul a fost găsit în condiții stratigrafice nesigure, așa încît studiul tipologic a rămas singura metodă pentru încadrarea lui cronologică și culturală.

1) Inv. nr. 584. Urcior amforoidal, lucrat din pastă fină, nisipoasă, de culoare roz-albicioasă. Pereții sînt groși, îngroșîndu-se spre fund tot mai mult. Are o formă elegantă, derivată din urcioare tipice bizantine. Urciorul are un corp cu profil ovoidal, avînd bombarea maximă pe mijlocul înălțimii, îngustîndu-se treptat către gît. Gîtul, de o formă relativ cilindrică, se leagă armonios de linia generală a corpului. Are o gură ce seamănă cu o pîlnie, cu buza dreaptă, înaltă de 2,4 cm, rotunjită și evazată. Linia armonioasă a corpului este întreruptă brusc de fundul drept, mare și plat. Roata olarului fiind ceva mai mică decît fundul, se văd urmele marginii răsfrînte în jos.

Urciorul are o înălțime de 16 cm, un diametru maxim de 9,8 cm, diametrul gurii de 6 cm iar al fundului de 7 cm.

O toartă simplă, ușor lățită, unește linia de întîlnire dintre buză și gîtul vasului cu umărul său.

Pe suprafață a fost acoperit cu un slip fin de lut bej-roz, exceptînd fundul, care este aspru și zgrunțuros.

Suprafața vasului și buza în interior au fost decorate cu benzi late (aproximativ doi centimetri), compacte, de vopsea roșie dată cu pensula. O asemenea bandă înconjoară circular, la orizontală, umărul. Ea este întretăiată de patru benzi verticale care pornesc de la buză și ajung pînă la fund, fiind plasate relativ simetric, împărțind vasul în zone egale. Una din benzile de culoare roșie străbate buza, toarta și apoi corpul.

De remarcat că dungile sînt trasate oarecum neglijent, luînd uneori un drum oblic. Spre fund ele se îngustează, datorită modului rapid de manipulare a pensulei. De asemenea, una din benzile de șlem roșu nu atinge marginea fundului, ci se oprește cu trei centimetri mai sus.

Fig. 23 a

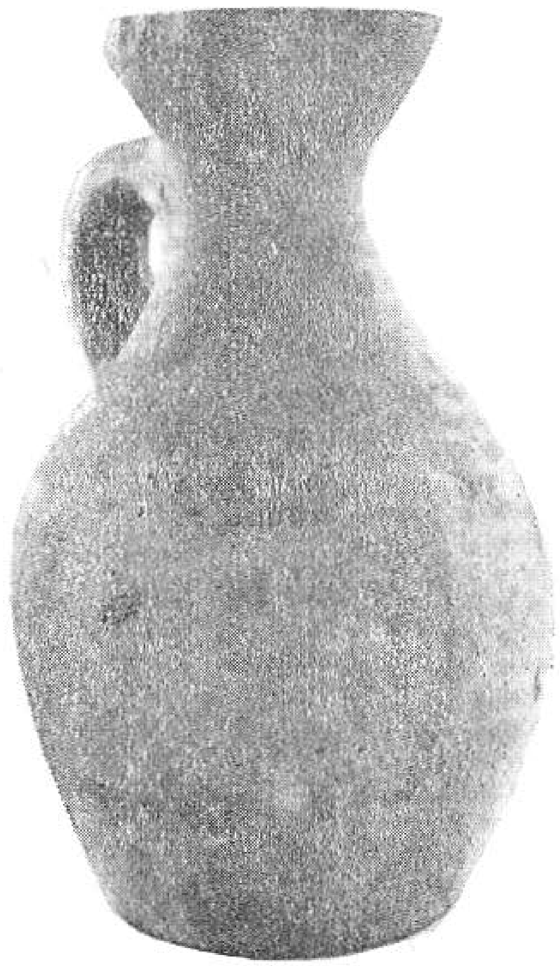

Fig. 23 b

Pe suprafața bej a vasului se observă foarte bine striuri orizontale de la lucrul la roată, iar pe o porțiune a gîtului, o netezire verticală cu o mică lopățică de lemn.

Pe una din fețele urciorului a fost incizat un semn, după arderea vasului, foarte vizibil, iar pe cealaltă față, aproape de toartă, un alt semn, incizat mai fin, mai greu de observat. (Fig. 23 a, b, c, d). Asupra acestor semne, așa numite „runice", vom reveni la sfîrșitul acestui articol.

Urciorul de la Rasova își găsește unele apropieri în ceramica feudală timpurie din Dobrogea. El se aseamănă cu urcioare datate la sfîrșitul sec. IX și începutul sec. X, de culoare cenușie sau gălbuie-roz, cu fund plat și cu două torți [42].

---

[42] M. Comșa, *Cu privire la evoluția...*, pl. II. M. Chișvasi-Comșa, *Săpăturile de la Bucov*, în „Materiale", VI, p. 574, fig. 3 și în „Materiale", VII, p. 544, fig. 2. B. Mitrea, *Săpăturile de salvare de la Sultana*, în „Materiale", VII, p. 532, 533, fig. 2 și 3/3. Gr. Florescu, R. Florescu, P Diaconu, *Capidava*, vol. I, 1958, p. 158, fig. 85,

Un vas identic cu cel de la Rasova, care să aibă o singură toartă, și să fie pictat, nu ne este încă cunoscut. Urcioare cu o singură toartă s-au descoperit la Garvăn-Dinogeția, dar deosebite prin culoare, ornament și, mai ales, prin forma gîtului și a gurii [43].

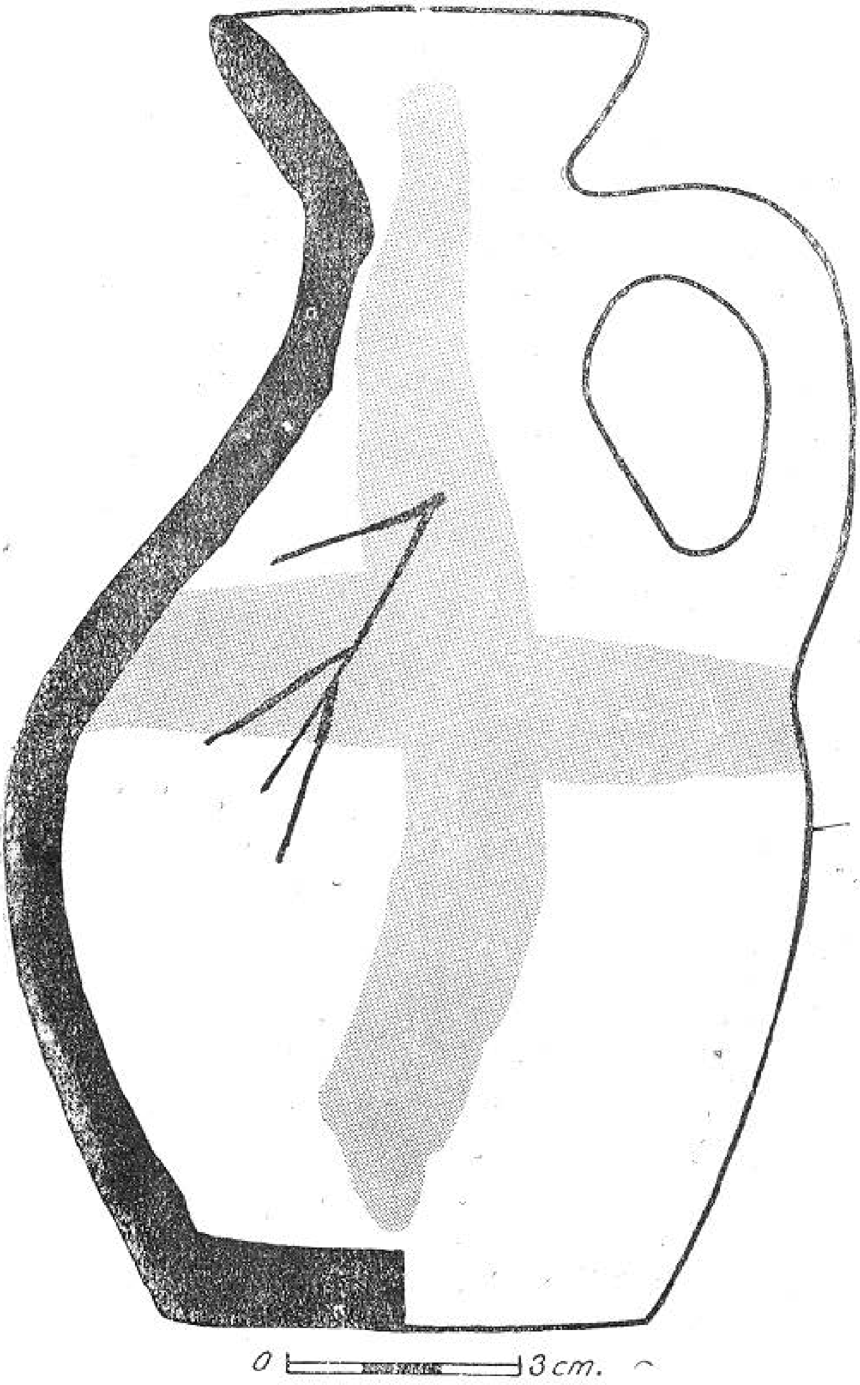

Fig. 23 c

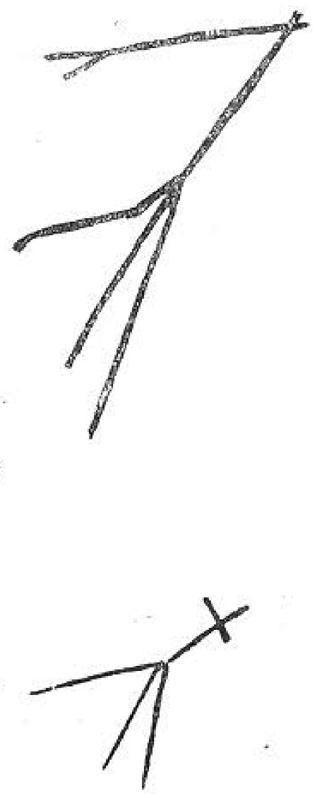

Fig. 23 d

2) Inv. nr. 585. Oală-borcan, cu corp bombat sferoidal, cu umeri puternici, bine profilați ; se îngustează treptat spre fund, urmărind în

86, 88, 99 (Urciorul nostru are însă o singură toartă). D. Tudor, *Vase „protobulgare" descoperite în Oltenia*, în SCIV, I, 2, 1950, p. 138—151, fig. 1, 4, 6. (Datate în sec. IX). I. Barnea, *Ceramica din cariera de cretă de la Basarabi*, în SCIV, 2, 1962, p. 351, fig. 1/1 și fig. 6/1.

[43] Gh. Ștefan, I. Barnea, Maria Comșa, E. Comșa, *Dinogetia*, 1967, p. 197, fig. 127, p, 191, fig. 122.

general un profil relativ piriform, turtit la poli. Are o înălţime de 23,3 cm, un diametru maxim de 23 cm, diametrul fundului de 13 cm, iar al gurii de 15,5 cm. Pereţii vasului sînt făcuţi dintr-o pastă fină, nisiposzaharoasă, de culoare crem-albicioasă, luînd la suprafaţă o culoare roz, cu lustru, datorită unui slip fin, lustruit cu lopăţica vertical (se pot observa nervuri verticale, paralele, mai dese şi mai puternice spre fund). Oala are un gît foarte scund, cilindric, care pare a fi o gîtuitură puternică în partea superioară a vasului. Buza este uşor evazată, îngroşată în afară şi faţetată, drept, la exterior. În genere, buza are aspectul unui inel care mărgineşte gura vasului. La baza gîtului, deasupra umărului, o mică şănţuire, ca o incizie ceva mai largă, înconjoară vasul, fiind mai puţin vizibilă pe una din jumătăţi. Pe umăr are două toarte, late, scurte, de aspect tubular, aşezate simetric. La partea superioară a uneia din toarte, apare un orificiu de 8 cm, în peretele vasului.

Interesant este decorul, obţinut prin pictarea cu penelul, cu ocru roşu. Peste slipul roz, netezit vertical, prin mişcări de sus în jos cu lopăţica, au fost pictate cu ocru roşu-şocolatiu, dungi groase de 5—8 mm, unele depăşind chiar 1 cm.

De la început ne atrage atenţia faptul că ornamentarea cu şlem roşu nu a ţinut cont de tectonica vasului şi nici de principiul simetriei. Vasul a început să fie pictat cu pensula, dintr-un capăt la altul, fără ca motivele să se repete. Acest decor, neîntîlnit pînă acum în Dobrogea sau în altă parte, se caracterizează mai mult prin varietate şi prospeţime, decît prin grabă şi neglijenţă, cum am fi tentaţi să credem la prima vedere. Nerespectarea unor modele sau canoane face ca interesul faţă de vas să crească.

Pornim în descrierea decorului de pe suprafaţa vasului, de la una din toarte (cea întreagă) către dreapta. (Fig. 24 a, b, c, d). La nivelul toartei susamintite s-au trasat patru dungi verticale, relativ paralele, de la gît spre fund (nu ajung pe buză). Una străbate mijlocul toartei. Două cîte două formează două benzi verticale, fiecare bandă fiind haşurată cu linii oblice, unindu-se în zig-zag. Unele haşuri oblice depăşesc marginea benzii. Olarul a mers cu pensula alternativ de la dreapta la stînga şi de la stînga la dreapta.

La dreapta acestor benzi, o linie verticală merge de pe buză spre fund. Acest spaţiu s-a umplut cu trei ove (semicercuri) neregulate, cu convexitatea spre dreapta.

Suprafaţa rămasă pînă la cealaltă toartă a fost acoperită cu linii semicirculare, toate cu convexitatea spre dreapta, una după alta, întretăindu-se, formînd pe toată suprafaţa un fel de reţea, ca o plasă sau ca solzii unui peşte. În această jumătate se remarcă o dungă orizontală care delimitează gîtul vasului.

Cealaltă jumătate a vasului prezintă, în aceeaşi tehnică, o decoraţie deosebită. Pe umăr, două cercuri mari, incomplete, cu circonferinţa întreruptă în partea superioară, pe gîtul vasului. Artistul a finisat în felul său această neterminare : de la capetele celor două inele a trasat în sus, pe gît şi buză, cîte două dungi drepte, verticale. Fiecare cerc a fost împărţit în patru zone de către două linii drepte (diametre) ce se întretaie

în mijlocul cercului. În fiecare spațiu, cîte un punct mare și rotund (bulină). De la cercuri în jos pornesc cîteva linii scurte, oblice, două dintre ele întretăindu-se și acoperind pîntecele oalei. Jumătatea inferioară este împărțită în două părți, de o bandă lată, verticală, mărginită la dreapta de o linie largă, circulară, iar la stînga de o linie unghiulară. Spațiile

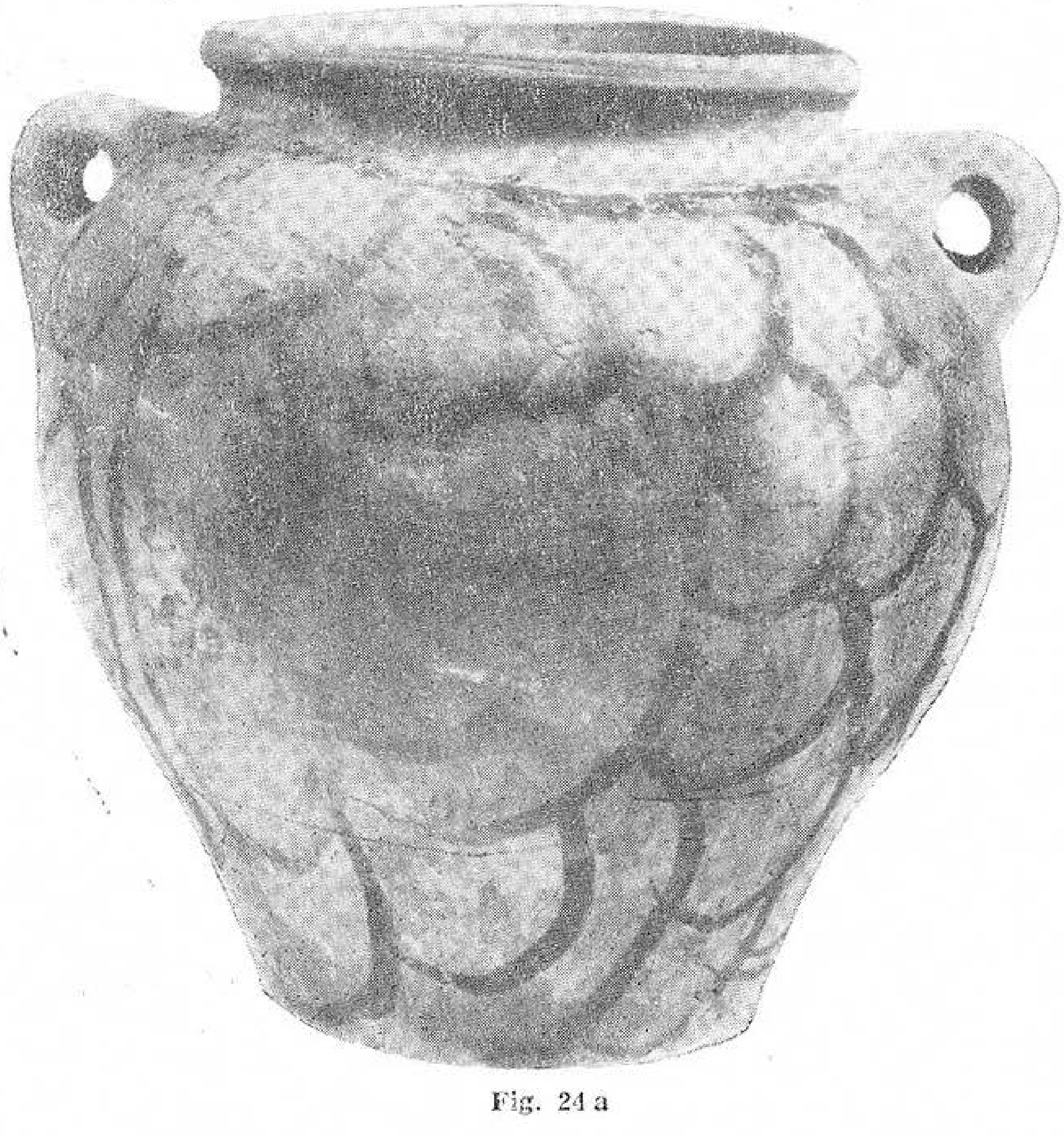

Fig. 24 a

neregulate obținute pe suprafața vasului au fost umplute cu buline, cîte trei de o parte și de alta a dungii centrale verticale. Unele dungi au fost trasate cu pensula de două ori, repetat.

În interior, buza a fost decorată cu linii scurte verticale, rare (16 liniuțe).

Tipul de oală-borcan descris mai sus e bine cunoscut în epoca feudală timpurie, din punctul de vedere al formei sale, din pastă cenușie sau din pastă gălbuie [44]. Vasul de la Rasova este însă singurul borcan întreg, pictat cu ocru roșu, descoperit în Dobrogea.

[44] Maria Comșa, *Cu privire la evoluția...*, pl. II și III, Gr. Florescu și colab., *Capidava*, p. 170, fig. 98, p. 205, fig. 109. Gh. Ștefan și colab., *Dinogeția*, p. 165, fig. 100, p. 166, fig. 101.

Fig. 24 b

Fig. 24 c

Tot la Rasova, împreună cu cele două vase pictate cu roșu, au apărut și două căni, de un tip cu totul deosebit, fără decor.

1) Inv. nr. 582. Cană, din pastă roz-gălbuie, bine amestecată, cu nisip fin. Are o înălțime de 12,5 cm, diametrul maxim de 11,6 cm, diametrul gurii de 6 cm și al fundului de 7 cm. Pereții vasului sînt groși, dînd vasului o greutate exagerată față de dimensiunile sale. În general,

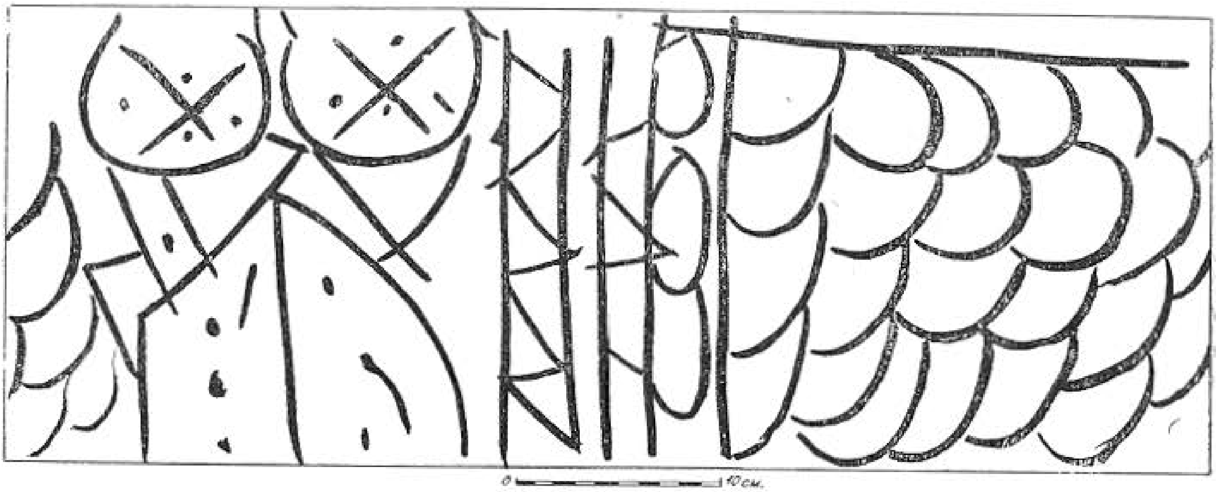

Fig. 24 d

cana are un aspect grosolan și cu toate că e lucrată la roată, nu prezintă o simetrie perfectă. Suprafața este netezită neglijent. Are o formă bitronconică, cu diametrul maxim cu puțin mai jos de mijloc, fundul plat, tăiat drept cu sfoara, iar gura, cam de aceeași mărime cu fundul, are o margine simplă, fără vreun detaliu deosebit. O mică toartă este prinsă la un centimetru sub gură și la un centimetru mai sus de diametrul maxim, avînd o ușoară deviere de la verticală. (Fig. 25 a, b).

2) Inv. nr. 583. Cană asemănătoare cu prima (înălțimea de 11,1 cm, diametrul maxim de 11,3 cm, diametrul gurii de 6,5 cm, diametrul fundului de 7,3 cm). Are însă o culoare mai cărămizie, cu pete brun-cenușii și suprafața pereților ceva mai îngrijit netezită. Este bitronconic, dar diametrul maxim este mult mai apropiat de fund. Întrucît roata olarului a fost mai mică decît fundul, pe marginile lui a rămas o muchie în relief. Buza este ușor îngroșată și răsfrîntă, iar toarta, rotundă în secțiune, este mult oblică. (Fig. 26 a, b).

Aceste două căni de la Rasova reprezintă pentru epoca feudală timpurie forme ceramice noi, necunoscute pînă astăzi. Sîntem informați însă că la Sultana, în Muntenia, s-a descoperit o ceramică analogă, din epoca feudală timpurie [45].

Descoperirile de la Rascova ni se par deosebit de valoroase pentru cunoașterea epocii feudale timpurii și a culturii ei materiale în Dobrogea, în sec. IX—X și prin problemele pe care le ridică cele două categorii de ceramică, cea ornamentată cu ocru roșu și cea a cănilor bitronconice. Am

[45] Informația la A. Aricescu, în comunicarea *Descoperiri arheologice la Rasova și Hîrșova*, nota 4.

Fig. 25 a

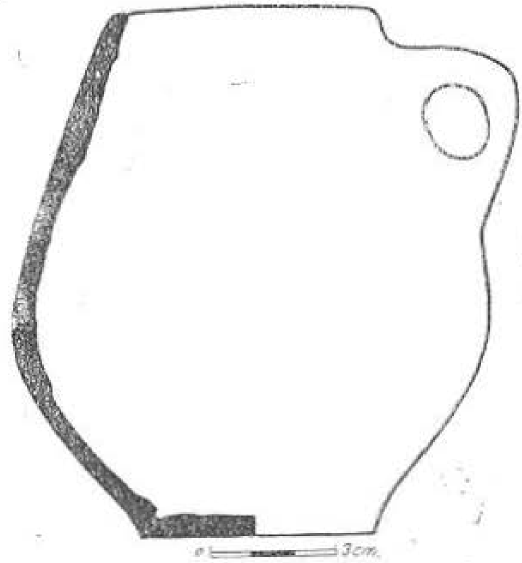

Fig. 25 b

Fig. 26 a

Fig. 26 b

menționat și mai sus că vasele cu ocru de la Rasova sînt singurele descoperite întregi. În restul Dobrogei a fost descoperită o asemenea ceramică numai în stare fragmentară. În cele mai multe cazuri au fost pictate cu dungi mai mult sau mai puțin late, de obicei verticale [46].

Un decor, analog numai în parte cu cel de pe vasul nostru poate fi întîlnit pe fragmentele ceramice din humă roz-albicioasă descoperite la Dinogeția-Garvăn, fragmente care indică și forme de borcane identice celui de la Rasova [47].

Ceramica feudal timpurie de la Rasova se evidențiază și prin noutatea unor forme, pînă azi necunoscute. Ne referim în primul rînd la cănile bitronconice, dar și la urciorul amforoidal cu o singură toartă, pictat cu roșu.

Referitor la încadrarea cronologică a ceramicii pictate cu roșu, părerile cercetătorilor nu au fost întotdeauna unanime. La Capidava, această ceramică a fost datată din sec. IX pînă la mijlocul sec. X (pînă în epoca lui Ioan Tzimiskes, anul 969) [48]. La Basarabi, această specie ceramică a fost considerată că aparține perioadei începînd cu a doua jumătate a sec. X pînă în sec. XI [49]. În general a existat opinia că ceramica ornamentată cu roșu dispare odată cu mijlocul sec. X [50]. La Garvăn însă, s-a constatat că această ceramică continuă, sporadic și în timpul împăraților Ioan Tzimiskes și Vasile al II-lea (969—989). E drept însă că în acest nivel apare foarte rar, pentru ca la sfîrșitul sec. X să dispară complet [51].

Cea mai interesantă problemă este cea a originii acestei specii de ceramică pictată.

Forma borcanului cu torțițe mici, tubulare, își găsește analogii atît în ceramica incizată cît și în cea lustruită [52]. Urciorul, fără a vorbi de identitate, își găsește corespondențe în aceeași arie a ceramicii feudale timpurii. În plus, unele procedee tehnice sînt comune și celorlalte două specii ceramice : folosirea roții cu discul mic, ceea ce face ca pasta să se reverse ușor peste marginile fundului, același procedeu pentru desprinderea fundului de pe roată, același procedeu de modelare a toartei. Pasta albă se întîlnește și la unele vase cu decor incizat, în timp ce unele vase decorate cu striuri și linii în val au fost date pe toată suprafața cu ocru roșu. Este cazul unui vas de la Capidava, din colecțiile muzeului de arheologie din Constanța. Și alte procedee tehnice sînt de tradiție locală, cum ar fi cel al amestecării de ocru în pastă, ca materie colorantă, obicei folosit în epoca romano-bizantină.

---

[46] Capidava, p. 170, fig. 98, p. 205, fig. 109, R. Florescu, *Unele observații cu privire la ceramica decorată cu culoare roșie din așezarea tîrzie de la Capidava*, în SCIV, 1, 1958, p. 133, pl. 1, p. 135, pl. II. M. Comșa, *op. cit.*, pl. II, *Dinogeția*, I, p. 166—167, fig. 102.

[47] *Dinogeția*, I, p. 165—166, fig. 100 și 101.

[48] R. Florescu, *op. cit.*, p. 131.

[49] I. Barnea, *Ceramica din cariera de cretă...*, p. 364—365.

[50] M. Comșa, *Cu privire la evoluția...* p. *112*. idem, *La civilisation balkano-danubienne (IX — XI siècles) sur le teritoire de la R. P. Roumanie*, în „Dacia", VII, 1963, p. 418.

[51] *Dinogeția*, I, 1967, p. 196—205 și tabloul de la fig. 131.

[52] M. Comșa, *Cu privire la evoluția...*, pl. II.

Formarea unei păreri în legătură cu originea acestei categorii ceramice trebuie să țină cont de elementul ei specific : pictura cu ocru sau șlem roșu. Acest element are o mare vechime, fiind răspîndit în epoca greacă și apoi în cea romană și romano-bizantină. S-a ajuns astfel la concluzia unei origini romano-bizantine, prin moștenirea unui procedeu vechi și utilizarea lui la noile forme ceramice feudal timpurii. Unii autori îi atribuiau o origine bizantină, pe baza unor analogii de la Corint, datate acolo în sec. X—XI [53]. Recent, s-a arătat că nu este nici o legătură între ceramica de la Corint și cea din Dobrogea [54].

Două fapte esențiale ne îndeamnă să considerăm, în stadiul actual al cercetării, că specia ceramicii feudale timpurii ornamentate cu ocru roșu are o origine locală, fiind creată și produsă de meșterii autohtoni. În primul rînd această ceramică este răspîndită numai pe teritoriul Dobrogei, fiind deosebită de cea de la Corint și lipsind din Peninsula Balcanică, chiar din centrele bizantine (Nesebar, Varna, Preslav). În al doilea rînd, trebuie să reținem că această ceramică dispare tocmai în epoca în care în Dobrogea se intensifică stăpînirea bizantină, epocă în care, dacă ar fi avut o origine bizantină, ceramica din această categorie ar fi trebuit să se dezvolte cel mai mult. În sprijinul originii locale și a perpetuării din epoca romano-bizantină pînă în epoca feudală timpurie prin intermediul populației locale, amintim din nou că formele (analoage celorlalte categorii ceramice), tehnica de lucru, compoziția pastei, combinarea ocrului roșu cu motivele ornamentale incizate pe vase de același tip, sînt elemente de tradiție locală.

În orice caz, s-ar putea spune că problema originii acestei specii elegante de ceramică feudal timpurie nu este încă pe deplin lămurită.

Tot ca o creație locală considerăm deocamdată și vasele bitronconice, cu toartă, cu aspect rudimentar. În ceea ce privește originea, semnificativă poate fi și asocierea celor două categorii de ceramică descoperite la Rasova.

O altă problemă pe care o ridică descoperirea de la Rasova este cea a celor două semne incizate (Fig. 23 d) după ardere, pe suprafața urciorului pictat. Asemenea semne incizate se întîlnesc pe ceramica feudală timpurie [55]. Ele au fost considerate de unii autori drept semne „protobulgare“ sau „runice“ [56]. Au fost considerate și slave, dar și semne ale meșterului local [57]. În orice caz, semnificația și înțelegerea lor exactă este

[53] R. Florescu, *Unele observații...*, p. 137—138. I. Barnea, *Ceramica din cariera de cretă...*, p. 359—360. P. Diaconu, *Zur Frage der Datierung des Steinewalles in Dobrudsha und der Lokaliserung der im Berichte des griechishen Toparchen geschilderten Ereignisse,* în „Dacia“, VI, 1962, p. 321, nota 24. Totuși, la I. Barnea p. 363—364) se arată că ceramica din categoria aceasta reprezintă o continuare a celei romane tîrzii sau romano-bizantine, admițîndu-se o continuitate a producției locale în anumite centre din Dobrogea

[54] *Dinogeția,* I, p. 224.

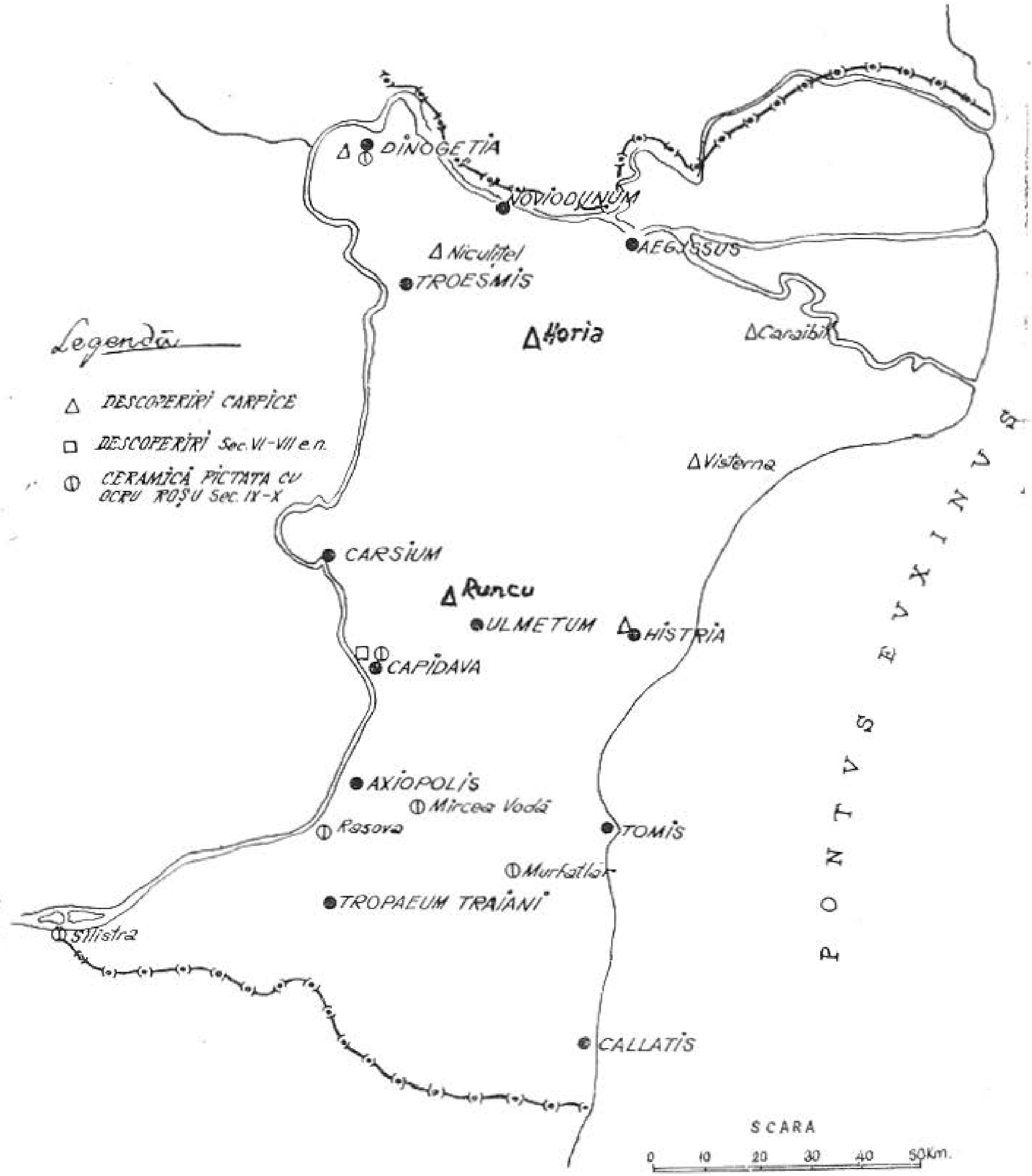
[55] Idem, p. 220—221, p. 219, fig. 141/nr. 13, p. 255, fig. 156, nr. 3, 6, 18, 14, p. 256, fig. 157, nr. 13.

[56] Idem, p. 221. M. Chișvasi-Comșa, *Săpăturile de la Bucov,* în „Materiale“, VI, p. 574, fig, 3.

[57] D. Tudor, *Vase „protobulgare“...*, p. 150—151, după Kristo Miatev, *La céramique slave en Bulgarie et son importance pour l'archéologie slave des Balkans,* Sofia, 1948

încă o problemă a viitorului. Ceea ce putem constata este faptul că urciorul de la Rasova este primul vas pictat cu ocru care dispune de semne așa numite „runice".

În încheiere, ne exprimăm speranța că descoperirile prezentate în acest articol, prin noutatea și problematica lor, vor contribui la o mai bună cunoaștere a culturii materiale din epocile respective, constituind și un început pe calea lămuririi unor aspecte dintre cele mai interesante ale arheologiei dobrogene.

RÉSUMÉ

CONTRIBUTIONS ARCHÉOLOGIQUES POUR LES PROBLEMES ETHNIQUES DE L'ANTIQUE DOBROUDJA

I. Les Carpes dans la Scythia Minor.

Sur le territoire de la Moldavie, la culture matérielle des Carpes est bien connue, sous le nom de culture Poienești. C'est une culture géto-dace, arrivée à un degré supérieur d'évolution.

En ce qui concerne le territoire de la Dobroudja, les sources littéraires parlent de la pénétration et la colonisation des Carpes, venus du nord du Danube. Les découvertes archéologiques présentées dans cet article, et qui sont les premières découvertes carpiennes sur le territoire de la Dobroudja, confirment les renseignements littéraires par des arguments matériels authentiques. On présente notamment quelques découvertes faites à Caraibil, à Horia, Visterna, Runcu, Histri et qui appartiennent à la culture carpienne Poienești du IIIe s. de n. è.

A Caraibil on a trouvé : 1) des fragments d'une „fruitière" dace, typique (fig. 1 a, b, 2 a, b) ; un grand vase, bombé, sphéroïdal (fig. 3 a, b, c) ; 3) une petite aiguière typique, en pâte rouge (fig. 4 a, b) ; 4) un fragment de pot gris ; 5) le fond d'un vase (fig. 5).

A Horia on a retrouvé, dans une riche habitation de l'époque romaine, des matériaux carpiens : 1) une petite aiguière grise, caractéristique (fig. 7 a et b) ; 2) une tasse grise (fig. 8 a et b) ; 3) un encensoir (fig. 9 a, b, c) ; 4) un vase type amphore (fig. 10 a et b) ; 5) une „fruitière" (fig. 11) ; 6) divers fragments de pots (fig. 12 a, b) ; 7) une aiguère en forme de tronc de cône (fig. 13) ; 8) un fond de vase (fig. 14) ; 9) des perles en verre (fig. 15) ; 10) des fragments céramiques typiques, travaillés à la main (fig. 16).

A Visterna on a découvert la patte d'un verre du type „fruitière" (fig. 17 a et b). Cette patte de vase remplissait le rôle de couvercle pour une urne funéraire.

D'Histria provient la partie supérieure d'une „fruitière" (fig. 18 a, b, c).

De Runcu provient un fragment céramique lustré (fig. 19).

Le rapport typologique et génétique entre le matériel carpien et celui du La Tène dace est également attesté pour la première fois sur le territoire de la Dobroudja, et cela par deux découvertes faites à Rasova et datées du IIe — Ier s. av. n. è. : une écuelle gris-foncé, travaillée à la roue (fig. 20) et une aiguière piriforme, grise, ornementée sur le col par le procédé du lustre (fig. 21 a, b, c).

On peut distinguer deux catégories de céramique trouvée sur le territoire de la Dobroudja : a) des vases travaillés à la roue et b) des vases travaillés à la main.

II. Une nouveau problème pour le VIe — VIIe e. de n. è.

Des fouilles effectuées en 1949 à Capidava ont rendu à la lumière un pot travaillé à la main, dans une pâte grossière et qui fut considéré à ce moment comme féodal primitif. Cependant il appartient à la catégorie des vases du type slave, de la culture Ciurel-Ipotești-Cîndești (VIe — VIIe s. de n. è.) et c'est la première découverte de ce genre en Dobroudja.

III. Vases complets, peints, du IXe — Xe s. en Dobroudja

En partant de certaines découvertes faites à Rasova, l'auteur s'occupe des problèmes rattachés à la céramique peinte en rouge, de la haute époque féodale. A Rasova furent découvertes les deux premièrs vases complets, peints en ocre rouge, de Dobroudja. Il s'agit d'un pot ornementé de motifs originaux, ingénieusement rendus (fig. 22 a, b, c, d), et d'une cruche rayée de lignes rouges (fig. 23 a, b, c, d). La cruche porte aussi une marque „runique".

En même temps que les vases peints, ont été trouvées deux aiguières simples, grossières, d'un type tout à fait nouveau pour la haute époque féodale (fig. 25 a, b et fig. 26 a, b).

Cette céramique se place, du point de vue chronoligique, aux IXe — Xe s.

L'auteur incline vers l'hypothèse d'une origine autochtone, qui suppose une continuation ininterrompue, sur un plan local, à partir de l'époque romano-byzantine jusqu'à la haute époque féodale.

ERATĂ

Pagina	Rîndul	În loc de:	Se va citi:
33	17	1958	1957
86	nota 60	*Dacia*, NS, V, p. 68	*Dacia*, NS, VII, p. 68
101	nota 4	б оинаке	в Оинаке
104	nota 27	бтепное повозжъе и приуерноморы в епоху	Степное Поволжъе и Причерноморъе в эпоху
105	12 de jos	a faucilles	6 faucilles
136	4 de jos	Murighiol	Mahmudia
137	11 de jos	Phocacea	Phoceea
193	nota 3, rîndul 2	începutul formării culturii Latène geto-dace la Dunărea de Jos, în *MCA*, IV	p. 243—252 ; *MCA*, III, 1957, p. 247—254 ; *MCA*, V,
202	nota 38, rîndul 2	în a doua jumătate	în prima jumătate
269	9 de sus	astfel, dintre cele	astfel, sînt dintre cele
272	nota 3	кнрамика	керамика
295	17 de sus	larg	clar
295	17 de jos	talpă sau o	talpă ca o
295	5 de jos	Propoziţia : „Celălalt capăt al toartei este incizată cu linii în unghi"	se suprimă
297	6 de sus	fig. 20	fig. 21
301	4 de jos	nostru	nostru. 68
302	10 de sus	18 d	19 d
309	40	Οὐαλέρ (ιοῦν)	Οὐαλέρ (ιον)
309	41	Ἀυανέω:⟨α⟩	Ἀθανέων ⟨α⟩
309	I,53	Εὐηηβῆς	Εὐσηβῆς
310	I,11	Κόρν (ηλιου)	Κορν (ελίου)
310	II,5	Ζωοίμον	Ζωσίμον
310	14	Torquillina	Tranquillina
310	I.27	fiul lui Pharnakos	fiul lui Thodoros
312	30	Artemides	lui Artemis
345	7 de sus	descoperirile	descoperiri
386	nota 118, rîndul 1	în NS	în *Dacia*, NS
409	nota 3, rîndurile 2—3	логилышк ранеофеодалъном эпоху	могильник раннефеодальной эпохи
429	8 de jos	жеолитическая... в хыршове	Неолитическая... в Хыршове
430	3 de jos	sobeudscha und Beziehungen	Dobrudscha und ihre Beziehungen
431	6 de sus	медтидии (Добрудта)	Меджидия (Добруджа)
434	29 de sus	элинииизмичезкий	эллинистический
434	29 de sus	Добрудте	Добрудже
434	30 de sus	вас-конок	раскопок
436	13 de sus	Peef	Peek
438	17 de sus	NS, 1958	NS, II 1958
441	27 de sus	ппгредалъные одряды	погребалъные обряды
450	7 de sus	гпаффита	граффита
451	21 de sus	архимектира	архитектура
451	42 de sus	Pop	Popa
451	47 de sus	Pop	Popa
452	44 de sus	Двувбрядовыи могилъндк ранниефедалъноn эпохи в капул виилор	Двуобрядовый могилъник раннефеодалъной эпохи в Капул Виилор
509	5 de jos	307	269